

Barbara Łabęcka

Ponad słowami

**Program nauczania języka polskiego
w liceum ogólnokształcącym i technikum
od roku szkolnego 2019/2020**

Nowa Era 2019

Spis treści

I. Charakterystyka programu nauczania	3
II. Cele kształcenia	6
III. Treści nauczania	10
IV. Procedury osiągania celów kształcenia	37
V. Zakładane osiągnięcia ucznia	43
VI. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia	53
VII. Materiały dydaktyczne	59
Załącznik	62

I. Charakterystyka programu nauczania

Podstawą programu nauczania *Ponad słowami* są założenia zawarte w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2.03.2018 r., poz. 467).

Program jest przeznaczony do nauczania przedmiotu *język polski* na III etapie edukacyjnym w liceum i technikum w zakresie podstawowym oraz rozszerzonym.

Realizacja programu zaplanowana jest zgodnie z ramowym planem nauczania, według którego na naukę języka polskiego w liceum i technikum przewidziano w całym okresie nauczania 16 godzin dla zakresu podstawowego i dodatkowych 8 godzin dla zakresu rozszerzonego. W przypadku liceum w każdym tygodniu zaplanowano 4 godziny na poziomie podstawowym i 6 godzin na poziomie rozszerzonym, natomiast w technikum ostateczne ustalenia dotyczące rozkładu godzin pozostają w gestii dyrektora szkoły.

Założeniem programu jest takie zaprojektowanie działań nauczyciela i czynności uczniów, aby ich efektem był świadomy i krytyczny odbiór dzieł literackich, a także ich interpretacja w różnych kontekstach. Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia językowego. Czytanie dzieł ma prowadzić do rozwoju osobowego nastolatków, a rozumienie tekstów kultury ma służyć kształtowaniu więzi społecznych i przekazywaniu doświadczeń między pokoleniami. Wiedza o literaturze i kompetencja czytelnicza będą skutkowały umiejętnością funkcjonowania w kulturze i twórczym kształtowaniem własnego życia. W programie położono też nacisk na samokształcenie, które ma być kluczem do sukcesu w karierze zawodowej. Uczeń powinien wykorzystywać metodę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu swoich zainteresowań, wykorzystywać multimedialne źródła informacji, dokonując ich krytycznej oceny.

W duchu podstawy programowej przy opracowywaniu programu przyjęto następujące założenia:

- Układ treści nauczania i porządek poznawania dzieł literackich ma odzwierciedlać proces historycznoliteracki, uczeń ma zrozumieć podstawy periodyzacji literackiej, usytuować utwory w poszczególnych okresach.

- Teksty literackie będą interpretowane w różnych kontekstach, w tym w kontekście historycznoliterackim, historycznym, politycznym, kulturowym, filozoficznym, biograficznym, mitologicznym, biblijnym w celu ukazania złożoności zjawisk w kulturze.
- Elementem edukacji medialnej będą wybrane filmy, spektakle teatralne, piosenka aktorska reprezentatywne dla kultury wysokiej i kultury popularnej.
- Wybór tekstów kultury współczesnej (literatury, filmów, malarstwa, grafik) ma stanowić przejaw ciągłości kulturowej na przestrzeni wieków i nawiązywać do zainteresowań nastolatków.
- Przez cały cykl kształcenia rozwijane będą umiejętności retoryczne uczniów, zarówno w analizie wypowiedzi literackich i nieliterackich, jak i w tworzeniu wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym.
- Wiedza o języku będzie wykorzystywana w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów, w redagowaniu różnych form wypowiedzi, w rozumieniu przebiegu historycznych procesów językowych i ich śladów we współczesnej polszczyźnie.
- Ważnym celem kształcenia językowego jest przygotowanie ucznia do posługiwania się językiem w wielu sytuacjach społecznych, rozwijanie świadomości językowej oraz kompetencji komunikacyjnej.

Opracowanie koncepcji programowej zostało poprzedzone badaniami przeprowadzonymi przez Wydawnictwo Nowa Era wśród nauczycieli języka polskiego. W efekcie zdiagnozowania głównych problemów edukacyjnych w programie *Ponad słowami* postanowiono wyraźnie oddzielić twórczość dawną od współczesnej, aby ułatwić uczniom przyporządkowanie poszczególnych autorów do właściwych epok. Poza tym założono przystępne przedstawienie wiedzy o epoce, by umożliwić uczniom lepsze zrozumienie utworów i ich odczytanie w kontekście macierzystym, historyczno-społecznym oraz artystycznym.

Ze względu na potrzebę zachowania spójności programowej II i III etapu edukacyjnego nauczyciel w szkole ponadpodstawowej będzie odwoływał się do wiedzy i umiejętności, które uczeń zdobył na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Teksty

obowiązkowe poznane w szkole podstawowej będą ważnym kontekstem literackim nowych lektur.

Głównym celem programu *Ponad słowami* jest wyposażenie ucznia w wiedzę i umiejętności, które nie tylko umożliwią mu pomyślne zdanie egzaminu maturalnego, lecz także pozwolą na aktywne uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym oraz efektywne rozwijanie kariery zawodowej. Będzie to możliwe dzięki uwzględnieniu w programie nauczania umiejętności ponadprzedmiotowych, takich jak argumentowanie, wnioskowanie, wyrażanie sądów, prezentowanie twórczości własnej, porozumiewanie się w różnych sytuacjach komunikacyjnych, dokonywanie selekcji, syntezy oraz wartościowania informacji oraz skutecznego wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnej do prezentacji indywidualnych i grupowych rozwiązań problemów.

Program nauczania *Ponad słowami* współgra z zadaniami, jakie zostały wyznaczone w podstawie programowej nauczycielowi języka polskiego na III etapie edukacyjnym.

W zakresie podstawowym są to przede wszystkim:

- 1) *stymulowanie i rozwijanie zainteresowań humanistycznych ucznia;*
- 2) *wprowadzanie ucznia w świat różnych kręgów tradycji – polskiej, europejskiej, światowej;*
- 3) *zapoznanie z najnowszymi tendencjami w kulturze współczesnej;*
- 4) *nauczenie kompetentnej, wnikliwej lektury tekstu;*
- 5) *inspirowanie refleksji o szczególnie istotnych problemach świata, człowieka, cywilizacji, kultury;*
- 6) *pogłębianie świadomości językowej i komunikacyjnej ucznia;*
- 7) *rozwijanie jego sprawności wypowiedzania się w złożonych formach;*
- 8) *stymulowanie umiejętności samokształcenia ucznia.*

W zakresie rozszerzonym ponadto:

- 1) *pogłębianie wiedzy ogólnokulturowej ucznia;*
- 2) *inspirowanie ucznia do samodzielnego poszukiwania źródeł wiedzy;*
- 3) *wspomaganie ucznia w rozwoju jego indywidualnej erudycji;*
- 4) *doskonalenie umiejętności ucznia w tworzeniu złożonych wypowiedzi ustnych i pisemnych;*
- 5) *wprowadzanie ucznia w świat pojęć z zakresu humanistyki.*

II. Cele kształcenia

Podstawa programowa zakłada, że uczeń traktowany jest jako podmiot procesu nauczania i wychowania, szkoła ponadpodstawowa pomaga mu zdobyć wiedzę i rozwinąć umiejętności oraz kształtuje postawy w duchu wartości. W ciągu całej edukacji polonistycznej cele zasadnicze są identyczne – mówienie, czytanie, pisanie w języku ojczystym oraz znajomość literatury. Na każdym etapie kształcenia zostały jednak wyodrębnione cele specyficzne ze względu na fazę rozwoju intelektualnego i emocjonalnego. Na III etapie uczeń jest uczestnikiem procesów komunikacyjnych i świadomym odbiorcą kultury.

Podstawa programowa do języka polskiego zawiera cztery zasadnicze cele kształcenia będące jednocześnie **wymaganiami ogólnymi**. Wyznaczają one kierunki pracy nauczyciela realizującego program *Ponad słowami*.

W ramach **kształcenia literackiego i kulturowego** nauczyciel:

1. będzie kształtował dojrzałość intelektualną, emocjonalną i moralną uczniów;
2. ukaże historię literatury i dziejów kultury jako proces, a także omówi rolę czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces;
3. uświadomi konieczność zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa;
4. wskaże sposoby rozróżniania kultury wysokiej i niskiej, elitarnej i popularnej oraz rozwinię umiejętność dostrzegania związków między nimi;
5. sprawdzi znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz rozwinię umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii;
6. ukształtuje różnorodne postawy czytelnicze: od spontanicznego czytania do odbioru opartego na podstawach naukowych;
7. rozwinię umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także rozpoznawania ich wzajemnej korespondencji;
8. rozwinię umiejętność świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.

9. przedyskutuje rolę mediów oraz ich wpływ na zachowania i postawy ludzi, a także nauczy krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz świadomego korzystania z nich;
10. będzie dążył do kształtowania systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka;
11. rozwinie umiejętność rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej, społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).

Tradycję i kulturę polską pokazano na szerokim tle kultury europejskiej, przedstawiono powiązania między arcydziełami powstałymi w innych krajach z dokonaniem polskich twórców. W ramach kształcenia umiejętności wnikliwego odbioru tekstów kultury duży nacisk położono w programie na takie ich zestawianie, aby uczeń mógł dostrzec powiązania intertekstualne, biorąc pod uwagę zawartość ideową, konwencję epoki lub stylistykę i genologię. Celem działań nauczyciela będzie wychowanie młodego człowieka wrażliwego na literaturę i świadomie odbierającego różne formy kultury elitarniej i popularnej.

W ramach **kształcenia językowego** nauczyciel:

1. pogłębi funkcjonalną wiedzę z zakresu nauki o języku;
2. rozwinie umiejętności komunikacyjne, pogłębi stosowne wykorzystanie języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
3. uświadomi przydatność wiedzy o języku w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów literackich i nieliterackich;
4. nauczy świadomego użytkowania języka i będzie formował odpowiedzialność za własne zachowania językowe;
5. uwrażliwi na piękno mowy ojczystej, zadba o rozwój kultury językowej, będzie doskonalił umiejętność posługiwania się poprawną polszczyzną.

Głównym celem edukacji językowej jest wdrożenie uczniów do posługiwania się poprawną polszczyzną. Środkiem wiodącym do celu będzie usystematyzowana wiedza o języku w zakresie gramatyki i pisowni. Ponadto uczeń ma poznać i stosować zasady

etykiety językowej oraz etyki wypowiedzi, unikając agresji i manipulacji, wykorzystując język jako narzędzie do łagodzenia konfliktów i głoszenia prawdy. Poza tym analiza językowego ukształtowania utworu literackiego ma być podstawą do interpretacji, uczeń ma dostrzec związek między językowym charakterem wypowiedzi artystycznej a jej przesłaniem. Ważnym celem realizacji programu jest więc uświadomienie uczniom, że język odzwierciedla rzeczywistość, ale i kreuje obraz świata, a kompetencja komunikacyjna jest niezbędną sprawnością we współczesnym świecie.

W ramach doskonalenia umiejętności **tworzenia wypowiedzi** nauczyciel:

1. rozwinie umiejętność wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji;
2. wykaże rolę kompetencji językowych i komunikacyjnych w wypowiedziach ustnych i pisemnych;
3. rozwinie umiejętność formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury;
4. będzie doskonalił umiejętności retoryczne, w szczególności utrwali zasady tworzenia wypowiedzi spójnych, logicznych oraz ustali reguły stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej;
5. rozwinie umiejętności tworzenia tekstów o wyższym stopniu złożoności.

Istotnym celem programu jest rozwój umiejętności redakcyjnych, kompozycyjnych i stylistycznych. Uczeń ma znać reguły kompozycji różnych form wypowiedzi ustnych i pisemnych, dobrać formę gatunkową do celu i sytuacji komunikacyjnej. Realizacja programu ma też wdrożyć ucznia do uczestnictwa w dyskusji, rozpoznawania argumentów merytorycznych i niemerytorycznych, do prezentowania i uzasadniania własnych racji, ale i analizy toku rozumowania rozmówcy. Uczeń ma także umieć inicjować dyskusję oraz wypowiadać się w internecie zgodnie z zasadami netykiety.

W zakresie **samokształcenia** nauczyciel:

1. będzie rozwijał zainteresowania humanistyczne;
2. stworzy warunki do rozwijania umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej;

3. wykształci nawyki systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania oraz syntezy poznanego materiału;
4. wyrobi nawyk samodzielnej, systematycznej lektury;
5. będzie dążył do rozwijania uzdolnień i zainteresowań poprzez udział uczniów w różnych formach aktywności intelektualnej i twórczej;
6. umocni postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej;
7. rozbudzi potrzebę efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

W programie położono nacisk na zainteresowanie ucznia literaturą narodową, dziedzictwem minionych pokoleń i nakłonienie do samodzielnego poznawania dzieł czytanych we fragmentach. Umiejętność atrakcyjnego prezentowania rezultatów aktywności poznawczej będzie sposobem realizacji kompetencji kluczowych. Wychowanie twórczego nastolatka będzie się też odbywać poprzez udział uczniów w konkursach, projektach, działaniach lokalnych o charakterze humanistycznym.

Cele ogólne pełnią funkcję kontrolną i regulują realizację wymagań szczegółowych. Ich zadanie polega na wskazaniu nauczycielowi kierunku planowania dydaktycznego.

Cele kształcenia współgrają z ogólnymi celami wychowania, które na tym etapie można sprowadzić do następujących punktów. Uczeń:

- przyjmuje postawę szacunku dla podstawowych wartości kultury światowej, europejskiej i polskiej;
- ma poczucie przynależności do wspólnoty regionalnej, narodowej, europejskiej i ogólnoludzkiej;
- wykazuje szacunek dla drugiego człowieka, odmiennych postaw, poglądów i opinii;
- jest tolerancyjny wobec odmiennych kultur;
- wykazuje szacunek dla tradycji kultury i potrafi samodzielnie ocenić jej dorobek;
- dba o własny rozwój duchowy, społeczny, intelektualny;
- świadomie uczestniczy we współczesnym życiu kulturalnym;
- przejawia zdolność do oceny bieżących zjawisk kulturowych;
- akceptuje idee patriotyczne i demokratyczne;

- wykazuje prospołeczną postawę;
- potrafi współpracować z innymi, by realizować zadania przewidziane dla grupy.

III. Treści nauczania

W programie integralnie potraktowano – zgodnie z wytycznymi nowej podstawy programowej – cztery obszary kształcenia: kształcenie literackie i kulturowe, kształcenie językowe, tworzenie wypowiedzi i samokształcenie.

W programie *Ponad słowami* materiał nauczania został tak uporządkowany, aby ułatwić uczniom przyswajanie wymaganych wiadomości i umiejętności. Dominuje w nim układ liniowy, chronologiczny zgodnie z podziałem na epoki, natomiast treści związane z retoryką i krytycznym czytaniem tekstów są ułożone spiralnie. W obrębie poszczególnych części programu występują stałe bloki:

- *O epoce,*
- *Teksty z epoki,*
- *Nawiązania.*
- *Kształcenie językowe,*
- *Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki,*
- *Ćwiczenie umiejętności,*
- *Wiesz, umiesz, zdasz.*

W tabeli poniżej zawarto treści nauczania i teksty kultury dla poszczególnych klas. Wśród tekstów wyróżniono te, które wskazuje podstawa programowa.

ZP – zakres podstawowy

ZR – zakres rozszerzony

KLASA 1

Bloki nauczania	Treści nauczania	Teksty kultury
STAROŻYTNOŚĆ		
O epoce (kontekst historyczno-społeczny)	– nazwa i ramy czasowe epoki – fundamenty kultury europejskiej	

Grecja i Rzym		
O epoce (kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)	<ul style="list-style-type: none"> – greckie miasta-państwa – imperium rzymskie – życie codzienne w antyku – poglądy filozofów antycznych (Sokratesa, Platona, Arystotelesa, epikurejczyków, stoików, sceptyków) – główne cechy sztuki antycznej (kanon piękna w rzeźbie i architekturze, reprezentatywne dzieła sztuki) – powstanie i rozwój teatru, cechy komedii i tragedii, twórczość Ajschylosa, Sofoklesa i Eurypidesa 	<p>Propozycja autorska</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Poliklet <i>Doryforos</i> (rzeźba)
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> – mity, ich język i funkcje – narodziny literatury w antyku – gatunki i przedstawiciele liryki i epiki – zasada mimesis – antyczne toposy – cechy eposu – budowa tragedii antycznej – budowa komedii antycznej – konflikt tragiczny i tragizm w dramacie antycznym 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jan Parandowski <i>Mitologia. Grecja</i> (np. <i>Orfeusz i Eurydyka</i>) – Homer <i>Iliada</i> (np. fragmenty księgi I i księgi XXII) – Homer <i>Odyseja</i> (np. fragmenty pieśni V i pieśni VI) – Sofokles <i>Antygona</i> – Horacy <i>Pieśni</i> (np. <i>Wybudowałem pomnik, Do Deliusza, Do Leukonoe</i>) <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jan Parandowski <i>Mitologia. Rzym</i> (np. <i>Powstanie Rzymu</i>) – Arystofanes <i>Chmury</i> – Platon <i>Państwo</i> (np. fragment o tzw. jaskini Platona) – Arystoteles <i>Poetyka</i> (np. fragment o zasadzie mimesis) – Arystoteles <i>Retoryka</i> (np. fragment o środkach i sposobach przekonywania) – Wergiliusz <i>Eneida</i> (np. fragment księgi IV)
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> – motywy i toposy antyczne we współczesnych tekstach kultury 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tadeusz Różewicz <i>Na odejście poety i pociągu osobowego</i> <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Zbigniew Herbert <i>H. E. O.</i> – George R.R. Martin <i>Nawałnica mieczy. Krew i złoto</i> (fragmenty) – Ursula K. Le Guin <i>Lawinia</i> (fragmenty) – <i>Troja</i>, reż. Wolfgang Petersen (film)

Kształcenie językowe	ZP – język jako system znaków, inne systemy znaków	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	ZP – wypowiedź argumentacyjna i jej kompozycja – przemowa: budowa, środki retoryczne, sytuacja komunikacyjna	
Ćwiczenie umiejętności	– interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia:** demokracja, miasto-państwo (polis), sympozjon
- **filozofia, myśl społeczno-polityczna:** epikureizm, stoicyzm, idealizm, kalokagatia, materializm, metoda sokratejska, politeizm, sacrum – profanum, sceptycyzm, sofistyka, złoty środek
- **sztuka i kultura:** akwedukt, amfiteatr, arkada, kanon piękna (równowaga, harmonia, umiar), kariatyda, kolumna, kopuła, łuk, mimesis, polichromia
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** karykatura, anakreontyk, antropomorfizm, archetyp, dramat satyrowy, epos, fatum (los), gatunek literacki, hamartia, heksametr, hybris, hymn, inwokacja, ironia tragiczna, katastrofa, katharsis, komedia, konflikt tragiczny, mimetyczna konwencja literacka, mit, mitologia, motyw literacki, parabaza, parenetyczność, parodia, patos, pieśń, poezja tyrtejska, porównanie homeryckie, reguła trzech jedności, retardacja, retrospekcja, rodzaj literacki (epika, liryka, dramat), topos, tragedia (budowa: prolog, parodos, epejsodion, stasimon, exodos), tragiczne rozpoznanie, tragizm, wina tragiczna, wpływ starożytnego teatru greckiego na rozwój sztuki teatralnej
- **kształcenie językowe:** język jako system znaków, znaki naturalne i konwencjonalne, kompetencje językowe, akt komunikacji
- **tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki:** wypowiedź argumentacyjna, rodzaje argumentów (logiczne, rzeczowe, odwołujące się do emocji), akapity, spójność elementów wypowiedzi, mowa (kompozycja i rodzaje), środki retoryczne (apostrofy, wykrzyknienia, inwersje, powtórzenia, paralelizmy, pytania retoryczne, wyliczenia)
- **interpretacja tekstu:** analiza tekstu, słowa kluczowe, sytuacja komunikacyjna, sposób kreowania świata przedstawionego, alegorie i symbole, język i styl tekstu, konteksty interpretacyjne (literacki, historyczny, biograficzny, historycznoliteracki, kulturowy, religijny, filozoficzny, egzystencjalny)

Biblia		
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> – historia tekstów biblijnych – podział tekstów biblijnych i zawartość Biblii – przekłady Pisma Świętego – Biblia w religii i kulturze – styl biblijny, biblizmy – motywy i toposy biblijne – koncepcja człowieka w Biblii – dobro i zło, sens cierpienia w Biblii – motyw <i>vanitas</i> w Biblii – symbole i alegorie w Biblii 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Księga Rodzaju (fragmenty) – Księga Hioba (fragmenty) – Księga Koheleta (fragmenty) – Księga Psalmów (<i>Psalm 100</i> i <i>Psalm 130</i>) – Pieśń nad Pieśniami (fragmenty pieśni trzeciej, czwartej i szóstej) – Apokalipsa św. Jana (fragmenty)
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> – motywy i toposy biblijne we współczesnych tekstach kultury – biblijne wartości moralne we współczesnym świecie 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Olga Tokarczuk <i>Prawiek i inne czasy</i> (fragmenty) – Wojciech Wencel <i>Psalm</i> – Cormac McCarthy <i>Droga</i> (fragmenty) <p>Propozycja autorska</p> <ul style="list-style-type: none"> – Harold S. Kushner <i>Co się naprawdę zdarzyło w ogrodzie Eden?</i> (fragmenty) <p>Dziela teatralne i filmowe zalecane w podstawie programowej</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Dekalog I</i>, reż. Krzysztof Kieślowski (film)
Kształcenie językowe	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – akt komunikacji językowej – funkcje wypowiedzi 	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – plan twórczy i odtwórczy tekstu 	
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> – interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne 	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pismo Święte: alegoria, apokalipsa, apokryf, biblizmy, chrześcijaństwo, Dekalog, Ewangelia, hymn, kanon, modlitwa, pieśń, prorok, przypowieść (parabola), psalm, psalterz, symbol, teodycea, Tora, wers, werset, Wulgata • Kształcenie językowe i tworzenie wypowiedzi: akt komunikacji, etyka słowa, funkcje wypowiedzi (ekspresywna, informatywna, poetycka, fatyczna, metajęzykowa, impresywna), kod językowy, kontekst aktu komunikacji, mowa ciała, nadawca i odbiorca komunikatu językowego 		

ŚREDNIOWIECZE

<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwa i ramy czasowe epoki – chrześcijańskie fundamenty i dziedzictwo antyku – teocentryzm – dualizm świata i człowieka – uniwersalizm, hierarchia – średniowieczne wzorce osobowe – życie codzienne – poglądy średniowiecznych filozofów chrześcijańskich – główne cechy sztuki średniowiecznej – style gotycki i romański – reprezentatywne dzieła sztuki średniowiecznej 	<p>Propozycja autorska</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Hans Memling <i>Sąd ostateczny</i> (ołtarz) – architektura: kościół w Saint-Nectaire (styl romański) katedra Notre Dame w Chartres (styl gotycki)
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – gatunki literatury średniowiecznej – piśmiennictwo religijne i świeckie – rola łaciny – motywy tańca śmierci, <i>memento mori</i>, <i>ars moriendi</i>, <i>deesis</i> i <i>stabat Mater Dolorosa</i> w literaturze i sztuce średniowiecza – archaizmy w tekstach średniowiecznych – średniowieczna hagiografia – średniowieczne eposy rycerskie – parenetyczny charakter literatury średniowiecznej – miłość dworska w średniowieczu – wzorce osobowe epoki (idealizacja bohaterów) – cechy średniowiecznej historiografii 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Bogurodzica</i> – <i>Lament świętokrzyski</i> – <i>Legenda o św. Aleksym</i> (fragmenty) – <i>Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią</i> (fragmenty) – <i>Kwiatki św. Franciszka z Asyżu</i> (fragmenty rozdziałów 16 i 21) – <i>Pieśń o Rolandzie</i> (fragmenty: bitwa w wąwozie Ronsewal i śmierć Rolanda) – <i>Dzieje Tristana i Izoldy</i> (fragmenty rozdziałów „Napój miłosny” i „Las moreński”) – Gall Anonim <i>Kronika polska</i> (fragmenty księgi I i II) – Dante Alighieri <i>Boska komedia</i> (fragmenty pieśni pierwszej, trzeciej i piątej z <i>Piekle</i>) <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – Święty Augustyn <i>Wyznania</i> (fragmenty) – Święty Tomasz z Akwinu <i>Summa teologiczna</i> (fragmenty) – François Villon <i>Wielki testament</i> (fragmenty: <i>Ballada o wisielcach</i>, <i>Ballada o paniach minionego czasu</i>)

Nawiązania	– motywy i topoty średniowieczne we współczesnych tekstach kultury (śmierć, świętość, miłość, dobro i zło)	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP – Kazimiera Iłakowiczówna <i>Opowieść małżonki świętego Aleksego</i> – Halina Poświatowska ***[<i>tutaj leży Izold...</i>] ZR – Umberto Eco <i>Imię róży</i> (fragmenty) Propozycje autorskie – Terry Pratchett <i>Śmierć i co potem</i> – <i>Siódma pieczęć</i> , reż. Ingmar Bergman (film)
Kształcenie językowe	ZP – gramatyka i jej działy (fleksja, słowotwórstwo, składnia) – powstanie i rozwój języka polskiego – kształtowanie się systemu gramatycznego polszczyzny ZR – zmiany fonetyczne, fleksyjne, leksykalne, składniowe	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	ZP – sztuka notowania, notatka syntetyzująca	
Ćwiczenie umiejętności	– interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata:** feudalizm, karnawał, klasztor, rycerstwo, sztuki wyzwolone, uniwersytet
- **filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna:** asceza, augustynizm, chrześcijaństwo, dualizm, franciszkanizm, hierarchia, idealizacja, iluminacja, mistycyzm, scholastyka, teocentryzm, teologia, tomizm, uniwersalizm
- **sztuka i kultura:** alegoryzm, dydaktyzm, fresk, gotyk, iluminatorstwo, ikona, inicjał, katedra gotycka, malarstwo tablicowe (ołtarzowe), mecenat, miniatura, pieta, psychomachia, styl romański, symultanizm, tryptyk, witraż
- **motywy:** *ars moriendi*, *deesis*, *stabat Mater*, taniec śmierci (*danse macabre*)
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** alegoria, anonimowość, apostrofa, *chansons de geste*, dramat liturgiczny, epika rycerska, epos rycerski, etos, hagiografia (żywoty świętych), historiografia, kazanie, kronika, lament, legenda hagiograficzna, misterium, moralitet, motywy antyczne, motywy biblijne, paralelizm, parenetyczność, pieśń religijna, plankt, poemat, romans rycerski, rym (wewnętrzny, zewnętrzny), symbol, symultanizm, testament poetycki
- **kształcenie językowe:** archaizm, iloczas, jer miękki i jer twardy, język indoeuropejski, język praindoeuropejski, język prasłowiański, liczba podwójna, palatalizacja, przegłos polski, wokalizacja

RENESANS		
<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwa i ramy czasowe epoki – powrót do źródeł – do tradycji antycznej – główne prądy renesansu: humanizm (człowiek miarą wszechrzeczy) i reformacja (nowy model religijności) – renesans w Polsce – życie codzienne w renesansie – poglądy filozofów renesansowych: Michela de Montaigne, Erazma z Rotterdamu, Niccola Machiavellego – główne cechy sztuki renesansu (tematy, motywy, ideał piękna, perspektywa, rozwój portretu, pejzażu, malarstwa rodzajowego) – renesansowa architektura świecka i sakralna – styl renesansowy – reprezentatywne dzieła sztuki renesansowej – rozwój teatru w renesansie 	<p>Propozycja autorska</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Sandro Botticelli <i>Wiosna</i> (malarstwo) – architektura: Villa Rotonda koło Vincenzy
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – twórczość literacka w językach narodowych – nawiązywanie do tradycji antycznej (toposy, motywy, gatunki, idee, m.in. epikureizm i stoicyzm) – nowe gatunki epickie – nowela i powieść – piśmiennictwo społeczno-polityczne – zwierciadła, utopie, kazania – ideał życia szlacheckiego ziemianina – renesansowy humanista i <i>poeta doctus</i>, dworzanin i ziemianin – Jan Kochanowski – cechy pieśni, psalmu i trenu, renesansowej tragedii – nowy model religijności (chrześcijański humanizm) – horacjanizm w twórczości Jana Kochanowskiego – powinności obywatelskie i obowiązki władców, 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Mikołaj Rej <i>Żywot człowieka poczciwego</i> (fragment <i>Rok na cztery części rozdzielony</i>) – Jan Kochanowski <i>Pieśni</i> (wybór) <i>Pieśń Czego chcesz od nas, Panie... Pieśń IX z Ksiąg pierwszych [Chcemy sobie być radzi?...]</i> <i>Pieśń XXIV z Ksiąg wtórych [Niezwykłym i nie leda piórem opatrzony...]</i> <i>Pieśń V z Ksiąg wtórych (Pieśń o spustoszeniu Podola przez Tatarów, fragmenty)</i> – Jan Kochanowski <i>Treny</i> (wybór) <i>Tren X</i> <i>Tren XI</i> <i>Tren XIX albo Sen</i> – Jan Kochanowski <i>Psalterz Dawidów</i> (wybór) <i>Psalm 13</i> <i>Psalm 47</i> – Jan Kochanowski <i>Odprawa posłów greckich</i> (fragmenty)

	<p>prywatna i dobro wspólne – tematyka społeczno-polityczna w literaturze epoki</p> <p>– kazanie jako forma sztuki retorycznej</p> <p>– renesansowa hagiografia, powieść i utopia</p>	<p>– Piotr Skarga <i>Kazania sejmowe</i> (fragmenty kazania wtórego)</p> <p>ZR</p> <p>– Piotr Skarga <i>Żywoty świętych</i> (fragmenty żywota Szymona Słupnika)</p> <p>– François Rabelais <i>Gargantua i Pantagruel</i> (fragmenty Księgi pierwszej)</p> <p>– Tomasz Morus <i>Utopia</i> (fragmenty)</p> <p>– Michel de Montaigne <i>Próby</i> (fragmenty)</p>
Nawiązania		<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZR</p> <p>– Aldous Huxley <i>Nowy wschód świata</i> (fragmenty)</p> <p>Propozycje autorskie</p> <p>– Władysław Broniewski ***[<i>Anka! To już trzy i pół roku...</i>]</p> <p>– T.Love <i>Wychowanie</i></p> <p>– Jean-Michel Basquiat <i>Mona Lisa</i> (dzieło plastyczne)</p> <p>– <i>Królowa Margot</i>, reż. Patrice Chéreau (film)</p>
Kształcenie językowe	<p>ZP</p> <p>– używanie wielkich i małych liter</p> <p>– pisownia partykuł <i>nie</i> i <i>by</i></p> <p>ZR</p> <p>– podstawowe zasady polskiej pisowni: fonetyczna, morfologiczna, historyczna i konwencjonalna</p>	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	– streszczenie a parafraza	
Ćwiczenie umiejętności	<p>– interpretacja tekstu</p> <p>– krytyczne czytanie tekstu</p> <p>– kompetencje językowe i komunikacyjne</p>	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata:** filologia, odkrycia geograficzne, system heliocentryczny (kopernikański), wojny religijne, wynalazek druku
- **filozofia, myśl społeczno-polityczna:** antropocentryzm, cnota, dworzanin, ekumenizm, hugenoci, humanizm, humanizm chrześcijański, indywidualizm, kalwinizm, luteranizm, makiawelizm, nietolerancja, protestantyzm, racjonalizm, reformacja, tolerancja, utopia
- **sztuka i kultura:** *ad fontes* (powrót do źródeł), akt, alegoria, antyczny kanon piękna, antyk, arkada, dydaktyzm, harmonia, kasetonowe stropy, klasycyzm renesansowy, komedia dell'arte, kopuła, łuki półkolisty, mecenat, motywy mitologiczne i biblijne, pejzaż, perspektywa, portret, sklepienie kolebkowe
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** alegoria, anakreontyk, antropocentryzm, antyk, antyutopia, decorum, dydaktyzm, esej, fraszka, harmonia, horacjanizm, humanizm, hymn, indywidualizm, ironia, kazanie, konwencja groteskowa, literatura żałobna (funeralna), literatura parenetyczna, parodia, patos, mecenat, motywy biblijne, motywy mitologiczne, nowela, parafraza, parodia, pieśń, *poeta doctus* (poeta uczony), powieść, psalm, psalterz, puenta, reguła trzech jedności, retoryka, romans rycerski, tragedia, tren, utopia, wiersz biały (bezrymowy), wiersz sylabiczny, zwierciadło
- **kształcenie językowe i tworzenie wypowiedzi:** konwencja literacka, parafraza, paralelizm

BAROK

<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwa i ramy czasowe epoki – konflikty polityczne i religijne, epoka wojen – duchowe niepokoje ludzi baroku – kontrreformacja – sarmatyzm i barok w Polsce – życie codzienne w baroku, teatralizacja – styl życia szlachty sarmackiej – poglądy barokowych filozofów, Kartezjusza i Blaise'a Pascala – główne cechy sztuki baroku (ekspresja, dynamizm, wyrafinowanie, przesada, iluzjonizm) – styl barokowy w architekturze, malarstwie i rzeźbie, główni przedstawiciele – reprezentatywne dzieła sztuki i architektury baroku 	<p>Propozycja autorska</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Giovanni Lorenzo Bernini <i>Ekstaza św. Teresy</i> (rzeźba) – architektura: bazylika Santa Maria delle Salute w Wenecji
--	--	---

Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> – barokowe tematy i motywy – niepokoje egzystencjalne, marność, śmierć, przemijanie – konceptyzm barokowy – poezja metafizyczna i dworska – literatura i piśmiennictwo nurtu sarmackiego (poezja ziemiańska, sylwy, pamiętnikarstwo) – rozwój dramatu (klasycystyczna tragedia, komedia, dramat elżbietański) 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Mikołaj Sęp Szarzyński <i>Sonet</i> (wybór: <i>Sonet IV. O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem</i>, <i>Sonet V. O nietrwalej miłości rzeczy świata tego</i>) – Daniel Naborowski <i>Poezje</i> (wybór: <i>Na oczy królowny angielskiej</i>, <i>Krótkość żywota</i>, <i>Marność</i>) – Jan Andrzej Morsztyn <i>Wiersze</i> (wybór: <i>Do trupa</i>, <i>O swej pannie [Biały jest polerowany alabastr z Karrary]</i>, <i>Niestatek [Oczy są ogień, czoło jest zwierciadłem]</i>) – Jan Chryzostom Pasek <i>Pamiętniki</i> (fragmenty) – William Szekspir <i>Romeo i Julia</i> (fragmenty) <i>Makbet</i> (fragmenty) – Molier <i>Skąpiec</i> (fragmenty) <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – William Szekspir <i>Hamlet</i> (fragmenty)
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> – motywy barokowe we współczesnych tekstach kultury – naśladowanie stylu barokowego we współczesnej poezji 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jarosław Marek Rymkiewicz <i>Róża oddana Danielowi Naborowskiemu</i> – Stanisław Grochowiak ***[<i>Dla zakochanych to samo staranie...</i>] – Zbigniew Herbert <i>Tren Fortynbrasa</i> <p>Propozycja autorska</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jo Nesbø <i>Makbeth</i> (fragmenty) – <i>Dziewczyna z perłą</i>, reż. Peter Webber (film)
Kształcenie językowe	<ul style="list-style-type: none"> – pisownia <i>-ji</i>, <i>-ii</i> oraz <i>-i</i> w zakończeniach niektórych rzeczowników – kiedy piszemy <i>q</i> i <i>ę</i>, a kiedy <i>om</i>, <i>on</i>, <i>em</i>, <i>en</i> – pisownia przedrostków <i>roz-</i>, <i>bez-</i>, <i>wesz-</i>, <i>wes-</i>, <i>wz-</i>, <i>ws-</i> oraz przymiotników złożonych 	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	<ul style="list-style-type: none"> – interpretacja tekstu literackiego – kompozycja i zasady pisania rozprawki interpretacyjnej 	
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> – interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne 	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: indeks ksiąg zakazanych, jezuici, kontreformacja, ksenofobia, luteranizm, megalomania, nietolerancja, procesy heretyków, przedmurze chrześcijaństwa, 		

<p>prześladowanie innowierców, sarmatyzm, sobór trydencki, teatralizacja życia, wojna trzydziestoletnia</p> <ul style="list-style-type: none"> • filozofia, myśl społeczno-polityczna: kontrreformacja, nietolerancja, przedmurze chrześcijaństwa, racjonalizm, zakład Pascala • sztuka i kultura: dramatyzm, dysharmonia, ekspresja, iluzjonizm, kontrast, krzywizny, latarnia, martwa natura, motywy antyczne, motywy biblijne, motywy mitologiczne, ornament, patos, pejzaż, plan elipsy, sarmatyzm, sztuka ogrodowa, światłocień, widowiskowość, wyrafinowanie stylu, zadziwienie • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): anafora, antyteza, dramat szekspirowski, dworzanin, dysharmonia, ekspresja, erotyk, gradacja, hiperbola, inwersja, klasycystyczna tragedia, komedia, komedia charakterów, komedia dell'arte, komedia obyczajowa, koncept, konceptyzm, kontrast, makaronizm, marinizm, motywy mitologiczne, motywy wanitatywne (marność życia), niepokój metafizyczny, oksymoron, pamiętnik, panegiryk, paradoks, poezja dworska, poezja metafizyczna, przerzutnia, puenta, sarmatyzm, sonet, sylwa, tragedia przeznaczenia, tragedia zemsty • kształcenie językowe i tworzenie wypowiedzi: alegoria, anafora, animizacja, antyteza, apostrofa, archaizm, epitet, eufemizm, gradacja, hiperbola, inwersja, ironia, makaronizm, metonimia, oksymoron, panegiryk, paradoks, parafraza, paralelizm składniowy, personifikacja, peryfraza, porównanie, przenośnia (metafora), puenta, pytanie retoryczne, rym, rytm, wyliczenie
--

OŚWIECENIE

<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwa i ramy czasowe epoki – wiek rozumu i światła – narodziny nowoczesnego społeczeństwa – zmiana systemu edukacji i modelu kształcenia – oświecenie w Polsce – życie codzienne w epoce oświecenia – poglądy głównych przedstawicieli filozofii oświecenia (Johna Locke'a, Immanuela Kanta, Jeana-Jacques'a Rousseau, Woltera) – cechy charakterystyczne sztuki klasycystycznej – rokoko i kultura dworska – style epoki: rokoko, klasycyzm – reprezentatywne dzieła sztuki wieku oświecenia 	<p>Propozycja autorska</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Jacques-Louis David <i>Portret małżonków Lavoisier</i> (malarstwo) – architektura: Panteon w Paryżu (klasycyzm) Wallpavillon w pałacu Zwinger w Dreźnie (rokoko)
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – dydaktyzm literatury oświecenia – klasycyzm w literaturze – gatunki literatury oświeceniowej (satyra, bajka, poemat heroikomiczny, tragedia, 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ignacy Krasicki <i>Hymn do miłości ojczyzny</i> <i>Świat zepsuty</i> <i>Pijaństwo</i>

	komedia, utopia, powiastka filozoficzna) – rokoko i sentymentalizm w literaturze	– Franciszek Karpiński <i>Laura i Filon</i> <i>Pieśni nabożne</i> (wybór: <i>Pieśń poranna</i> , <i>Pieśń wieczorna</i>) ZR – Wolter <i>Kandyd, czyli optymizm</i> (fragmenty)
Nawiązania	– tematy i motywy charakterystyczne dla literatury oświecenia we współczesnych tekstach kultury – wiek oświecenia jako inspiracja dla twórców filmowych	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP – Wojciech Młynarski <i>Mistrzostwa w narzekaniu</i> Propozycja autorska – Marek Hłasko <i>Pierwszy krok w chmurach</i> (fragmenty) – <i>Amadeusz</i> , reż. Miloš Forman (film) ZR – Winston Groom <i>Forrest Gump</i> (fragmenty)
Kształcenie językowe	– pisownia skrótów i skrótowców ZR – rola języka w budowaniu obrazu świata	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	ZR – różne typy dowodzenia (dowodzenie oparte na indukcji i dedukcji)	
Ćwiczenie umiejętności	– interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata, czasopiśmiennictwo:** *Deklaracja niepodległości Stanów Zjednoczonych*, empiryzm, encyklopedia, Komisja Edukacji Narodowej, Konstytucja 3 maja, materializm, obiady czwartkowe, obóz reform, racjonalizm, Sejm Czteroletni, Szkoła Rycerska, Teatr Narodowy, Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych, wiek filozofów, wiek rozumu, *Wielka encyklopedia francuska*, Wielka Rewolucja Francuska
- **filozofia, myśl społeczno-polityczna:** ateizm, deizm, empiryzm, konstytucja, liberalizm, materializm, optymizm poznawczy, postęp, powrót do natury, prawa człowieka, prawo naturalne, racjonalizm, rozum, równość, tabula rasa, tolerancja, trójpodział władz, umowa społeczna, utopia, utylitaryzm, wolność
- **sztuka i kultura:** harmonia, klasycyzm, kultura dworska, pastelowa kolorystyka, perspektywa, portret, powrót do natury, rokoko, salon, sceny pasterskie, sentymentalizm, tematyka mitologiczna i historyczna, wytworne zabawy
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** antyczny kanon piękna, czułość (czucie), dydaktyzm, erotyk, harmonia, hymn, klasycyzm, komedia, ludzkie wady, modlitwa, moral, motywy mitologiczne, narodowe przywary, naśladowanie natury, obiady czwartkowe, optymizm poznawczy, pamflet polityczny, paszkwil, poemat heroikomiczny, poemat opisowy, powiastka filozoficzna, powieść, powrót do natury, publicystyka polityczna, puenta, rokoko, rozum, satyra, sentymentalizm, sielanka, smak, tragedia, utopia
- **kształcenie językowe:** dowodzenie dedukcyjne, dowodzenie indukcyjne, dowodzenie sylogistyczne, głoskowiec, grupowiec (syلابowiec), literowiec, skrót, skrótowiec

- **tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki:** sylogizm, wnioskowanie uprawdopodobniające, wnioskowanie pośrednie

KLASA 2

ROMANTYZM		
<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwa i ramy czasowe epoki – preromantyzm (okres „burzy i naporu”) – przemiany społeczne i polityczne w Europie – wiek buntu i rewolucji – legenda napoleońska – zabory ziem polskich – powstanie listopadowe i Wielka Emigracja – powstanie styczniowe – życie codzienne w romantyzmie – idealistyczna filozofia romantyczna – historiozofia romantyczna – główne cechy sztuki epoki – styl epoki: historyzm – reprezentatywne dzieła sztuki romantyzmu 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Eugène Delacroix <i>Wolność wiodąca lud na barykady</i> (malarstwo) – architektura: budynek parlamentu brytyjskiego
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – powstanie listopadowe jako przeżycie pokoleniowe dla romantyków – fascynacja średniowieczem – fantastyka i groza w sztuce romantyzmu – przenikanie się świata fantastycznego z realnym – ludowość i orientalizm – motyw winy i kary w literaturze – obraz nieszczęśliwego kochanka – romantyczni bohaterowie literaccy: szaleńcy, obłąkani, samobójcy – dewizy epoki: <i>miej serce i patrzaj w serce; sięgaj, gdzie wzrok nie sięga; łam, czego rozum nie złamie</i> – romantyczny indywidualizm – wena twórcza, natchnienie, geniusz artystyczny – biografia romantycznego artysty – poeta wieszcz – pielgrzym, wędrowiec, tułacz – martyrologia narodu polskiego – prometeizm, mesjanizm 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Adam Mickiewicz <i>Oda do młodości</i>, <i>Ballady (Romantyczność, Świtez, Lilie)</i>, <i>Sonety krymskie (Bakczysaraj w nocy, Widok gór ze stepów Kozłowa, Burza, Ruiny zamku w Bałakławie)</i> – wybrane wiersze (<i>Do M***, Do *** na Alpach w Splügen, Niepewność, Do matki Polki, Polały się łzy..., Nad wodą wielką i czystą</i>) – Konrad Wallenrod – <i>Dziady</i> cz. III – <i>Dziady</i> cz. IV – Juliusz Słowacki <i>Kordian</i>, <i>Grób Agamemnona</i> (fragmenty), <i>Testament mój</i> – wybrane wiersze (<i>Sowiński w okopach Woli, Pogrzeb kapitana Meyznera, Rozłączenie</i>) – Zygmunt Krasiński <i>Nie-Boska komedia</i> – Cyprian Kamil Norwid <i>Coś ty Atenom zrobił Sokratesie</i>

	<ul style="list-style-type: none"> – miłość romantyczna w ujęciu komediowym – dawne gatunki literackie wykorzystywane przez romantyków i nowe: dramat romantyczny, powieść poetycka, poemat dygresyjny – budowa dramatu romantycznego – rola przyrody i pejzaż romantyczny w tekstach kultury 	<p><i>W Weronie</i> <i>Do obywatela Johna Brown</i> <i>Moja piosnka I</i> <i>Vade-mecum</i> <i>Klaskaniem mając obrzękle prawice...</i> – Fredro <i>Śluby panięskie</i> ZR – Johann Wolfgang Goethe <i>Król Olch</i> – Fryderyk Schiller <i>Do Radości</i> <i>Rękawiczka</i> – William Wordsworth <i>Żonkile</i> <i>Świat ludzkich spraw zbyt wiele dla nas znaczy</i> – John Keats <i>La belle dame sans merci</i> – Słowacki <i>Lilla Weneda</i> – Cyprian Kamil Norwid <i>Bema pamięci rapsod żalobny</i> <i>Fortepian Chopina</i> <i>Czarne kwiaty</i> (fragmenty) <i>Promethidion</i> (fragmenty) – Edgar Allan Poe <i>Zagłada domu Usherów</i> – Victor Hugo <i>Nędznicy</i></p>
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> – romantyczne motywy w sztuce późniejszych epok – idee romantyczne – anachroniczne, czy wciąż żywe – romantyczna metafizyka zamieniona w horror, czyli inspiracje epoką we współczesnym filmie 	<p>Propozycje autorskie ZP – Krzysztof Rutkowski <i>Braterstwo albo śmierć</i> (fragmenty) – Sławomir Mrożek <i>Śmierć porucznika</i> (fragmenty) – Justyna Sobolewska <i>Kocham Julka</i> (rozmowa z Aliną Kowalczykową) (fragmenty) – Grzegorz Janusz, Krzysztof Gawronkiewicz <i>Romantyzm</i> (fragmenty komiksu) – Jerzy Duda Grac <i>Wielka Emigracja</i> – <i>Nosferatu wampir</i>, reż. Werner Herzog (film)</p>
Kształcenie językowe	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – rola znaczeniowa szyku wyrazów w zdaniu – funkcja w tekście różnego rodzaju zdań – funkcje w tekście zdań wielokrotnie złożonych – składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji 	

	ZR – różne funkcje języka (poznawcza, komunikacyjna, społeczna)	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	ZP – perswazja w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej – dyskusja a spór i kłótnia – definicja i hasło encyklopedyczne	
Ćwiczenie umiejętności	– interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata:** belwederczycy, cenzura, martyrologia, Napoleon (mit), ojczyzna, patriotyzm, powstanie listopadowe, powstanie styczniowe, przyjaciele Moskali, rzeź galicyjska, spisek (spiskowiec), Sybir, tajne stowarzyszenia, Towarzystwo Patriotyczne, Wielka Emigracja, Wielka Rewolucja Francuska, Wiosna Ludów, zabór (austriacki, pruski, rosyjski), zsyłka
- **filozofia, myśl społeczno-polityczna:** filozofia czynu, heglizm, historiozofia, idealizm, irracjonalizm, metafizyka, natura (księga natury), panteizm, racjonalizm, spirytualizm, towianizm, ból istnienia, braterstwo ludów, wolność
- **sztuka i kultura:** egzotyka, fantastyka, groza i niesamowitość (horror), idealizacja, natura, neogotyck, oniryzm, orientalizm (Orient), pejzaż romantyczny, twórczy chaos, wizjonerstwo, wyobrażenia (imaginacja, fantazja)
- **ośrodki kultury:** Lwów, Paryż, Warszawa, Wilno, Weimar
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** alegoria, aluzja literacka, antynomia, autoironia, ballada romantyczna, ból istnienia, bunt, bajronizm, cenzura, dramat romantyczny, dygresja, egzotyka, elipsa, emigracja, epifora, epistolografia, epepeja, etos walki, eufonia, fantastyka, geniusz, gotycyzm, groteska, groza i niesamowitość (horror), idealizacja, improwizacja, indywidualizm, ironia romantyczna, irracjonalizm, klasycyzm, komedia, komizm, liryka (maski, roli), ludowość, martyrologia, mesjanizm, miłość romantyczna, mistycyzm, mit, motywy antyczne, motywy biblijne, motywy średniowieczne, narcyzm, naród (duch narodu), nastrojowość, natchnienie, natura, obłąd (szaleństwo), oda, ojczyzna, oniryzm, orientalizm, osjanizm, patos, pieśń, poemat, poezja tyrtejska, powieść (epistolarna, gotycka, historyczna, poetycka), preromantyzm, profetyzm, prometeizm, psychomachia, romans, sacrum – profanum, sarmatyzm, scottyzm, sensualizm, sentymentalizm, sonet, spirytualizm, Sturm und Drang (okres „burzy i naporu”), stylizacja, symbol, synekdocha, synkretyzm, szatan, szekspiryzm, testament poetycki, topos, towianizm, tradycja, tragizm, tułacz (pielgrzym, wędrowiec), tyrania, wajdelota, walenrodyzm, werteryzm, wieszcz, winkelriedyzm, wizjonerstwo, wolność, wyobrażenia (imaginacja, fantazja), zaświaty
- **kształcenie językowe:** części zdania, imiesłowowy równoważnik zdania, interpunkcja, równoważnik zdania, szyk wyrazów, typy zdań podrzędnych w zdaniu złożonym: podmiotowe, orzecznikowe, dopełnieniowe, przydawkowe, okolicznikowe, wypowiedzenie, wyraz nadrzędny (określony), wyraz podrzędny (określający), zdanie podrzędne, zdanie nadrzędne, zdanie wielokrotnie złożone, zdanie wtrącone
- **tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki:** perswazja, dyskusja, definicja, hasło encyklopedyczne

POZYTYWIZM		
<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwa i ramy czasowe epoki – wiek pary i elektryczności – uprzemysłowienie i urbanizacja – główne idee pozytywizmu (scjentyzm, utylitaryzm, ewolucjonizm, organicyzm, agnostycyzm) – emancypacja i asymilacja mniejszości – pozytywizm warszawski – walka z rusyfikacją i germanizacją – rola prasy – omijanie cenzury – kształtowanie się polskiej inteligencji – życie codzienne w pozytywizmie – filozofia pozytywistyczna – główne cechy sztuki doby pozytywizmu – style epoki: realizm, historyzm, eklektyzm – reprezentatywne dzieła sztuki pozytywistycznej 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Jean-François Millet <i>Anioł Pański</i> (malarstwo) – architektura: bazylika Sacré Coeur w Paryżu
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – realizacja głównych haseł pozytywizmu w literaturze: praca organiczna, praca u podstaw, emancypacja kobiet i asymilacja mniejszości, solidaryzm społeczny – spór między <i>starymi a młodymi</i> – heroizm walki a heroizm pracy – gatunki charakterystyczne dla literatury epoki – rozwój powieści realistycznej – rozwój gatunków publicystycznych – literacki obraz społeczeństwa jako organizmu – pierwszoplanowi bohaterowie pozytywizmu: człowiek pracy, emancypująca się kobieta, „wysadzony z siodła” – obrazy dawnej chwały „ku pokrzepieniu serc” 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Adam Asnyk <i>Do młodych</i>, <i>Daremne żale</i>, <i>Sonet</i>, <i>Sonet VIII</i> – Bolesław Prus <i>Lalka</i>, <i>Z legend dawnego Egiptu</i> – Eliza Orzeszkowa <i>Gloria victis</i> – Henryk Sienkiewicz <i>Potop</i> – Fiodor Dostojewski <i>Zbrodnia i kara</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – Honoriusz Balzac <i>Ojciec Goriot</i>
<p>Nawiązania</p>	<ul style="list-style-type: none"> – motywy pozytywistyczne w dzisiejszym świecie – pozytywistyczny a współczesny obraz historii 	<p>Propozycje autorskie ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stefan Chwin <i>Wiedeńska miłość Stacha W.</i> (fragment)

	– kapitalizm pozytywistyczny a współczesny	– Andrzej Waligórski <i>Rycerzy trzech</i> (fragment) – Marta Szreder <i>Lolo</i> – <i>Faraon</i> , reż. Jerzy Kawalerowicz (film)
Kształcenie językowe	ZP – odmiany polszczyzny – style funkcjonalne polszczyzny – rodzaje stylizacji i ich funkcje w tekście ZR – styl indywidualny a styl typowy – socjolekt i jego funkcje komunikacyjne	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	ZP – erystyka – sztuka prowadzenia dyskusji – agresja językowa – szkic interpretacyjny ZR – interpretacja porównawcza	
Ćwiczenie umiejętności	– interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata:** asymilacja, cenzura, emancypacja, etos (inteligencji, pracy, walki), filantropia, germanizacja, inteligencja (warstwa społeczna), kapitalizm, mieszczaństwo, organicyzm, powstanie styczniowe, praca organiczna, praca u podstaw, rusyfikacja (szkolnictwa, urzędów), socjalizm, socjologia, Stańczyk (Tekka Stańczyka), „starzy” i „młodzi”, Syberia, Szkoła Główna, uwłaszczenie, walka o byt, Wystawa Światowa, zabór (austriacki, pruski, rosyjski)
- **filozofia, myśl społeczno-polityczna:** agnostycyzm, darwinizm, determinizm, empiryzm, ewolucjonizm, filantropia, organicyzm, racjonalizm, scjentyzm, utilitaryzm
- **sztuka i kultura:** akademizm, eklektyzm, historyzm, impresjonizm, malarstwo historyczne, naturalizm, realizm, sztuka tendencyjna (sztuka z tezą)
- **czasopisma kulturalne:** „Kurier Warszawski”, „Przegląd Tygodniowy”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Wędrowiec”
- **ośrodki kultury:** Kraków, Londyn, Paryż, Warszawa
- **media:** dagerotyp
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** asymilacja, dramat mieszczański, emancypacja, felieton, język ezopowy, kronika tygodniowa, krytyka literacka, lud, naturalizm, nowela, obrazek, opowiadanie, organicyzm, powieść (historyczna, naturalistyczna, polifoniczna, realistyczna, tendencyjna), praca organiczna, praca u podstaw, publicystyka, realizm, recenzja, reportaż, sonet, symbol
- **kształcenie językowe:** dialekty, gwary, języki środowiskowe i zawodowe, komunikacja, norma wzorcowa, norma użytkowa, polszczyzna oficjalna a nieoficjalna, style funkcjonalne (potoczny, urzędowy, artystyczny, retoryczny, publicystyczny), styl indywidualny a typowy

- **tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki:** agresja językowa, argument, erystyka, dyskusja, agresja językowa, szkic interpretacyjny, teza, wniosek

KLASA 3

MŁODA POLSKA		
<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst, filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwy i ramy czasowe epoki – przełom modernistyczny – młodopolskie rozterki i dekadencjne nastroje – Galicja jako centrum Młodej Polski – życie codzienne na przełomie wieków – zmiana hierarchii wartości, czyli filozofia przełomu wieków XIX i XX – główne cechy sztuki modernistycznej – różnorodność kierunków i nurtów w sztuce epoki: naturalizm, impresjonizm, symbolizm, ekspresjonizm, secesja – reprezentatywne dzieła sztuki przełomu XIX i XX w. – rozkwit teatru (Wielka Reforma Teatralna) 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Jacek Malczewski <i>Melancholia</i> – architektura: Casa Milà w Barcelonie
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – różnorodność motywów i wątków w sztuce epoki – schyłkowość i dekadentyzm jako postawy twórców epoki – rola cyganerii artystycznej – psychizacja krajobrazu w literaturze – rola symbolu w sztuce – fascynacja ludowością – chłopomania – zauroczenie Tatrami i folklorem góralskim – rola kabaretu literackiego – subiektywizacja artystycznej wizji świata – artysta kontra filister – <i>A to Polska właśnie</i>, czyli obraz społeczeństwa polskiego w <i>Weselu</i> – gatunki charakterystyczne dla literatury przełomu XIX i XX w. – przemiany w prozie modernistycznej 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kazimierz Przerwa-Tetmajer <i>Koniec wieku XIX</i> <i>Lubię, kiedy kobieta...</i> <i>Melodia mgieł nocnych</i> <i>Na skalnym Podhalu</i> (fragmenty) – Jan Kasprówicz <i>Krzak dzikiej róży w Ciemnych Smreczynach</i> <i>Dies irae</i> (fragmenty) <i>Księga ubogich</i> (fragmenty) – Leopold Staff <i>Kowal</i> <i>Deszcz jesienny</i> – Władysław Stanisław Reymont <i>Chłopi</i>, t. 1 – Stanisław Wyspiański <i>Wesele</i> – Stefan Żeromski <i>Rozdziobią nas kruki, wrony</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stanisław Wyspiański <i>Noc listopadowa</i> – Władysław Stanisław Reymont, <i>Chłopi</i>, t. 2 – Gabriela Zapolska <i>Moralność pani Dulskiej</i>

Nawiązania	<p>– motywy młodopolskie we współczesnej sztuce</p> <p>– dulszczyzna dawniej i dziś</p> <p>– melancholia – moda czy choroba?</p> <p>– młodopolskie inspiracje we współczesnej sztuce filmowej</p>	<p>Propozycje autorskie ZP</p> <p>– Antoni Kępiński <i>Melancholia</i> (fragmenty)</p> <p>– Paktofonika <i>Chwile ulotne</i> (fragment)</p> <p>– Edward Redliński <i>Konopielka</i> (fragmenty)</p> <p>Dziewięć teatralne i filmowe wskazane w podstawie programowej</p> <p>– <i>Ziemia obiecana</i>, reż. Andrzej Wajda (film)</p> <p>– Gabriela Zapolska <i>Moralność pani Dulskiej</i>, reż. Tomasz Zygadło (spektakl teatralny)</p>
Kształcenie językowe	<p>ZP</p> <p>– etyka wypowiedzi</p> <p>– etykieta językowa</p> <p>– zmiany w słownictwie</p> <p>ZR</p> <p>– znaczenie etymologiczne a realne wyrazu</p>	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	<p>ZP</p> <p>– reklama – rozróżnianie pragmatycznego i etycznego wymiaru obietnic</p> <p>– szkic krytyczny</p> <p>ZR</p> <p>– wywód demagogiczny, pytania podchwytliwe i sugerujące</p>	
Ćwiczenie umiejętności	<p>– interpretacja tekstu</p> <p>– krytyczne czytanie tekstu</p> <p>– kompetencje językowe i komunikacyjne</p>	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: cenzura, etos walki, germanizacja, inteligencja (warstwa społeczna), powstanie styczniowe, rewolucja 1905 r., rewolucja październikowa, rusyfikacja, Wystawa Światowa, zabór (austriacki, pruski, rosyjski) • filozofia, myśl społeczno-polityczna: intuicja, irracjonalizm, moralność, nadczłowiek, nirwana, oniryzm, pęd życiowy, podświadomość, przełom modernistyczny, przewartościowanie wartości, psychoanaliza, wola • sztuka i kultura: art nouveau, balet, bohema, chłopomania, cyganeria, Daleki Wschód, dekadentyzm, demonizm, dionizyjskość, eklektyzm, ekspresjonizm, erotyzm, filister, fin de siècle, folklor, groteska, impresjonizm, indywidualizm, ironia, Jama Michalikowa, japońszczyzna, kabaret, ludowość, manifest, melancholia, Młoda Polska, modernizm, nadczłowiek, „naga dusza”, nastrojowość, natura, naturalizm, neogotyck, oniryzm, orientalizm, parnasizm, plakat, postimpresjonizm, prerafaelici, przełom modernistyczny, przewartościowanie wartości, secesja, styl zakopiański, subiektywizm, symbol, symbolizm, synestezja, synkretyzm, synteza sztuk, szatan, sztuka dla sztuki, sztuka użytkowa, taniec, Tatrzy, teatr, Wielka Reforma Teatralna, witraż • motywy: artysta, choroba (gruźlica), femme fatale, szatan • czasopisma kulturalne: „Chimera”, „Życie” (krakowskie) • cabaret: „Zielony Balonik” 		

- **media:** telegraf
- **ośrodki kultury:** Kraków, Lwów, Monachium, Paryż, Warszawa, Zakopane
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** alegoria, artysta kapłan, chłopomania, cyganeria, Daleki Wschód, dekadentyzm, demitologizacja, demonizm, dionizyjskość, dramat naturalistyczny, dramat symboliczny, dulszczyzna, ekspresjonizm, epifora, erotyzm, eufonia, filister, folklor, franciszkanizm, gwara podhalańska, hedonizm, impresjonizm, instrumentacja głoskowa, kabaret, katastrofizm, kawiarnia literacka, klasycyzm, kultura wysoka a kultura popularna, ludowość, manifest, melancholia, Młoda Polska, modernizm, motywy romantyczne, muzyczność, nadczołowiek, „naga dusza”, Nagroda Nobla, nastrojowość, nastrój, naturalistyczna konwencja literacka, naturalizm, neoromantyzm, nieświadomość (podświadomość), nirwana, oniryczna konwencja literacka, oniryzm, orientalizm (Orient), parnasizm, poeta przeklęty, postimpresjonizm, powieść (młodopolska, naturalistyczna, polifoniczna, realistyczna), przełom antypozytywistyczny, przewartościowanie wartości, psychizacja krajobrazu, realizm, subiektywizm, symboliczna konwencja literacka, symbolizm, synestezja, synteza sztuk, szatan, sztuka dla sztuki, wiersz (sylabiczny, sylabotoniczny, toniczny)
- **kształcenie językowe:** etyka wypowiedzi, etykieta językowa, znaczenie etymologiczne wyrazu, znaczenie realne wyrazu
- **tworzenie wypowiedzi:** etyczny wymiar obietnic, pragmatyczny wymiar obietnic, pytanie podchwytliwe, pytanie sugerujące, reklama, szkic krytyczny, wywód demagogiczny

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE

<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – nazwa i ramy czasowe epoki – rewolucje, kryzys, odkrycia naukowe – faszyzm, nazizm, komunizm, stalinizm – odrodzenie Polski – życie codzienne w okresie międzywojennym – filozofia dwudziestolecia międzywojennego – sztuka okresu międzywojennego: ekspresjonizm, kubizm, abstrakcjonizm, dadaizm, surrealizm, modernizm – kultura masowa – reprezentatywne dzieła sztuki dwudziestolecia międzywojennego – rozwój sztuki filmowej, teatru 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Salvador Dali <i>Plonąca żyrafa</i> (malarstwo) – architektura: willa Savoye w Poissy
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – bogactwo i różnorodność motywów i wątków w kulturze dwudziestolecia – sprzeczności epoki: awangarda – neoklasycyzm fascynacja miastem – ucieczka do natury, realizm – oniryzm, optymizm – pesymizm – intertekstualność dzieł międzywojnia – grupy literackie epoki: Skamander, futuryści, Awangarda Krakowska, Druga Awangarda – antytradycjonalizm 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Julian Tuwim <i>Do krytyków</i>, <i>Słowisień</i>, <i>Przy okrągłym stole</i> – Jan Lechoń <i>Herostrates</i> – Bolesław Leśmian <i>W malinowym chruśniaku</i>, <i>Ballada bezładna</i> – Maria Pawlikowska-Jasnorzewska <i>Pocałunki</i> (wybór), <i>Miłość</i>

	<ul style="list-style-type: none"> – walka o treść kontra walka o formę – różne ujęcia rzeczywistości: mityzacja, groteskowość, deformacja, idealizacja, brutalizacja, katastrofizm – nowy język poetycki – gatunki charakterystyczne dla literatury epoki – dynamiczny rozwój powieści 	<ul style="list-style-type: none"> – Kazimiera Hłakowiczówna <i>Kain i Abel</i> – Julian Przyboś <i>Notre-Dame</i> – Józef Czechowicz <i>mały mit</i> – Stefan Żeromski <i>Przedwiośnie</i> – Witold Gombrowicz <i>Ferdydurke</i> (fragmenty) – Zofia Nałkowska <i>Granica</i> ZR – Bruno Schulz, wybrane opowiadanie (<i>Sklepy cynamonowe</i>) – Stanisław Ignacy Witkiewicz <i>Szewcy</i> – Franz Kafka <i>Proces</i> (fragmenty) – Michaił Bułhakow <i>Mistrz i Małgorzata</i>
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> – motywy z dwudziestolecia we współczesnej sztuce – recepcja wybitnych indywidualności epoki we współczesnej kulturze – inspiracje motywami z dwudziestolecia we współczesnym kinie 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Czesław Miłosz <i>Traktat poetycki</i> (fragmenty) <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jan Błoński <i>Forma, śmiech i rzeczy ostateczne. Studia o Gombrowiczu</i> (fragmenty) – Philip K. Dick <i>Płyńcie lzy moje, rzekł policjant</i> (fragmenty) – Ryszard Horowitz <i>Park Avenue</i> (fotografia) – <i>Bonnie and Clyde</i>, reż. Arthur Penn (film) <p>Dziela teatralne i filmowe zalecane w podstawie programowej</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Sanatorium Pod Klepsydrą</i>, reż. Wojciech Jerzy Has (film)
Kształcenie językowe	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (językowe: homonimia, anakolut, elipsa, paradoks) – słownictwo wartościujące: emocjonalne i neutralne, oficjalne i potoczne 	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – wypowiedzi wieloznaczne 	
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> – interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne 	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata:** antysemityzm, bolszewizm, cenzura, cud nad Wisłą, kolektywizm, komunizm, kryzys, nazizm, powstania (śląskie, wielkopolskie), propaganda, rewolucja, sanacja, socjalizm, stalinizm, teoria względności, totalitaryzm, urbanizm, wojna polsko-bolszewicka, I wojna światowa
- **filozofia, myśl społeczno-polityczna:** behawioryzm, ego, fenomenologia, id, katastrofizm, nieświadomość (podświadomość), psychoanaliza, superego
- **sztuka i kultura:** abstrakcjonizm, adaptacja filmowa, awangarda, dadaizm, eklektyzm, ekspresjonizm, figuratywność, film (kino, X muza), folklor, formizm, fotografia, fotomontaż, funkcjonalizm, futuryzm, groteska, intertekstualność, jazz, kabaret, karykatura, kolaż, komedia slapstickowa, kubizm, kultura masowa, manifest, modernizm, montaż, neoklasycyzm, neorealizm, oniryzm, plakat, prowokacja artystyczna, prymitywizm, ready made (przedmiot gotowy), realizm socjalistyczny, reklama, satyra, surrealizm (nadrealizm), symbolizm, sztuka użytkowa, teatr
- **grupy i formacje literackie:** Awangarda Krakowska, Druga Awangarda, Kwadryga, Skamander
- **czasopisma kulturalne:** „Wiadomości Literackie”, „Zwrotnica”, „Żagary”
- **ośrodki kultury:** Kraków, Lwów, Łódź, Poznań, Stawisko, Warszawa, Wilno, Zakopane, „Ziemiańska” (kawiarnia literacka)
- **media:** radio, telefon
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** absurd, antyutopia, autentyzm, autobiografizm, awangarda, ballada, Czysta Forma, dadaizm, deformacja, dramat, dramat awangardowy, dziennik, erotyk, everyman, fascynacja nowoczesnością, groteska, groteskowa konwencja literacka, grupa literacka, hermetyczność, introspekcja, intuicjonizm, ironia, irracjonalizm, karykatura, katastrofizm, kontaminacja jako środek wyrazu artystycznego, kult codzienności, ludowość, manifest, manipulacja, mit (biograficzny, Kresów, mocarstwowości, narodowy), mitologizacja, nadrealistyczna konwencja literacka, panteizm, paronomazja, powieść (awangardowa, polityczna, psychologiczna, społeczno-obyczajowa), powieść parabola, powieść rzeka, przypowieść, saga rodzinna, satyra, strumień świadomości, symbol, synekdocha, sytuacja kafkowska, tradycja (biblijna, literacka, modernistyczna, narodowa, romantyczna, żydowska), tragizm, trawestacja, utopia, witalizm
- **kształcenie językowe:** anakolut, elipsa, homonimia, niejednoznaczność wypowiedzi, paradoks, słownictwo emocjonalne, słownictwo neutralne, słownictwo oficjalne, słownictwo potoczne, słownictwo wartościujące
- **tworzenie wypowiedzi:** wypowiedzi wieloznaczne

WOJNA I OKUPACJA

O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst artystyczny)	– nazwa i ramy czasowe epoki – czas walki i zagłady – tragizm pokolenia Kolumbów – Holocaust – hitleryzm, stalinizm, totalitaryzm – życie codzienne w czasie wojny i okupacji – oświata, kultura i sztuka pod okupacją	
Teksty z epoki	– różne obrazy wojny i okupacji w tekstach kultury – próby zachowania godności i człowieczeństwa w nieludzkich czasach – powrót do tradycji romantycznych	ZP – Krzysztof Kamil Baczyński <i>Pokolenie</i> *** [Niebo złote ci otworzę] – Tadeusz Gajcy <i>Wczorajszemu</i> – Tadeusz Borowski <i>Proszę państwa do gazu</i>

	<ul style="list-style-type: none"> – ucieczka przed koszmarem rzeczywistości w świat poetyckiej kreacji – upadek tradycyjnych wartości moralnych – katastroficzna wizja świata – portret człowieka zlagrowanego – kat i ofiara 	<p><i>Ludzie, którzy szli</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Gustaw Herling-Grudziński <i>Inny świat</i> – Hanna Krall <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> – Kazimierz Moczarski <i>Rozmowy z katem</i> (fragmenty)
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> – trauma wojenna stałym motywem w kulturze drugiej połowy XX w. – próby zrozumienia mechanizmów systemu totalitarnego – kontrowersje wokół Holocaustu – sztuka filmowa wobec wojny i okupacji 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hannah Arendt <i>Eichmann w Jerozolimie. Rzecz o banalności zła</i> (fragmenty) – Zdzisław Beksiński <i>Pelzająca śmierć</i> (malarstwo) – Lao Che <i>Godzina W</i> – <i>Popiół i diament</i>, reż. Andrzej Wajda (film) – <i>Pianista</i>, reż. Roman Polański (film)
Kształcenie językowe	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – innowacja językowa a błąd <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – intencje wypowiedzi: dosłowna i implikowana (presupozycja) – język jako nośnik i przekaźnik treści kulturowych 	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – referat <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – reportaż 	
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> – interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne 	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: antysemityzm, armia polska na Wschodzie, armia polska na Zachodzie, Armia Krajowa, Auschwitz (Oświęcim), cenzura, bomba atomowa, deportacja, eksterminacja, emigracja, etos walki, faszyzm, Generalne Gubernatorstwo, getto, gułag, Holocaust, kampania wrześniowa, Katyń, konspiracja, łagry, obóz koncentracyjny, obóz zagłady, oflag, nazizm, pokolenie Kolumbów, państwo podziemne, powstanie warszawskie, powstanie w getcie warszawskim, ruch oporu, tajne nauczanie (komplety), totalitaryzm, II wojna światowa, zagłada Żydów • czasopisma: „Biuletyn Informacyjny”, gadzinówki, „Sztuka i Naród” • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): aliteracja, apokalipsa („Apokalipsa spełniona”), behawioryzm (behawiorystyczna technika Tadeusza Borowskiego), czas pogardy, człowiek zlagrowany, dzienniki lat wojny, epoka pieców, Holocaust, katastrofizm (generacyjny, historiozoficzny), literatura faktu, martyrologia, motywy romantyczne, narracja behawioralna, okupacja, opowiadanie, podziemie, poezja wojenna, pokolenie Kolumbów, pokolenie literackie, powieść dokumentalna, reportaż, rzeczywistość obozowa, tragizm historii, tyrteizm, walka i konspiracja, wojna, zagłada Żydów (Holocaust) • kształcenie językowe: błąd językowy, innowacja językowa, intencje wypowiedzi, presupozycja • tworzenie wypowiedzi: referat, reportaż 		

LITERATURA W LATACH 1945–1989		
<p>O epoce (kontekst historyczno-społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – historia świata w latach 1945–1989 – PRL – Polska wersja komunizmu – życie codzienne w latach 1945–1989 – wielość kierunków i poglądów w filozofii współczesnej – główne cechy sztuki współczesnej – bogactwo i zróżnicowanie kierunków, nurtów oraz tendencji w sztuce – interdyscyplinarność współczesnych dzieł sztuki – dominacja kultury masowej – oblicza współczesnego teatru 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> – sztuki plastyczne: Andy Warhol <i>Dyptyk Marilyn</i> – architektura: Sydney Opera House
<p>Teksty z epoki</p>	<ul style="list-style-type: none"> – bogactwo i różnorodność motywów i wątków w kulturze współczesnej – przekraczanie kolejnych granic i barier w sztuce – pytania o kondycję człowieka po czasach zagłady – sztuka wobec totalitaryzmu – zniewolone umysły twórców PRL-u – gra z cenzurą w PRL-u – twórczość na emigracji – powroty do tradycji – bunt młodych – poszukiwanie nowych środków wyrazu – eksperymenty poezji lingwistycznej – awans literatury faktu – samotność w tłumie – realizm czy realizm magiczny – szukanie wartości i wzorów w skomplikowanej rzeczywistości 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stanisław Baliński <i>Kolęda warszawska 1939 Wyznanie</i> – Kazimierz Wierzyński <i>Kufer</i> <i>Sen mara</i> – Tadeusz Różewicz <i>Ocalony</i> <i>Zostawcie nas</i> – Miron Białoszewski <i>Karuzela z madonnami</i> <i>Podłogo, błogosław!</i> – Wisława Szymborska <i>Monolog dla Kasandry</i> <i>Cebula</i> – Czesław Miłosz wybrane wiersze z tomu <i>Ocalenie (Campo di Fiori, Piosenka o końcu świata)</i> <i>Traktat moralny</i> (fragmenty) – Zbigniew Herbert, wybrane wiersze z tomów <i>Pan Cogito (Pan Cogito rozmyśla o cierpieniu, Przesłanie Pana Cogito)</i> i <i>Raport z obłąkanego miasta (Raport z obłąkanego miasta, Modlitwa Pana Cogito)</i> – Halina Poświatowska <i>Jestem Julią</i> <i>Koniugacja</i> – Stanisław Barańczak <i>Określona epoka</i>

		<p><i>Wypełnić czytelnym pismem</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Albert Camus <i>Dżuma</i> – George Orwell <i>Rok 1984</i> – Leopold Tyrmand <i>Dziennik 1954</i> (fragmenty) – Sławomir Mrożek <i>Tango</i> – Józef Mackiewicz <i>Droga donikąd</i> (fragmenty) – Marek Nowakowski, wybrane opowiadanie z tomu <i>Raport o stanie wojennym</i> – Jeremi Przybora <i>Addio, pomidory!</i> <i>Piosenka jest dobra na wszystko</i> – Ewa Demarczyk <i>Czarne anioły</i> <i>Tomaszów</i> – Agnieszka Osiecka <i>Na zakręcie</i> <i>Oczy tej malej</i> – Wojciech Młynarski <i>Jesteśmy na czasach</i> <i>Róbmy swoje</i> – Jacek Kaczmarski <i>Mury</i> <i>Nasza klasa</i> – Samuel Beckett <i>Czekając na Godota</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tadeusz Konwicki <i>Mała apokalipsa</i> – Jorge Luis Borges <i>Biblioteka Babel</i> – Umberto Eco <i>Imię róży</i> – Kazuo Ishiguro <i>Okruchy dnia</i> – Zbigniew Herbert <i>Kamień z katedry</i> – Jerzy Stempowski <i>Esej dla Kasandry</i> – Gustaw Herling-Grudziński <i>Godzina cieni</i> – Jarosław Marek Rymkiewicz <i>Dlaczego romantycy umierali młodo?</i> – Zygmunt Kubiak <i>Tradycja klasyczna</i>
Kształcenie językowe	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – nowe formy komunikacji (w tym komunikacja internetowa i styl wypowiedzi internetowych) – moda językowa we współczesnym języku 	
Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	<p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> – nowomowa – cechy i funkcje w tekście 	

Ćwiczenie umiejętności	– interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: antyfaszyzm, antyinteligencja, antykomunizm, antysemityzm, atomowa apokalipsa, Auschwitz (Oświęcim), broń nuklearna, cenzura, czystki etniczne, deportacja, drugi obieg wydawniczy, dzieci kwiaty (hippisi), eksterminacja, emigracja, faszyzm, getto, gułag, Holocaust, indoktrynacja, Instytut Literacki (Paryż), Jedwabne, Komitet Obrony Robotników (KOR), komunizm, konspiracja, kontestacja, kontrkultura, Kresy, kryzys (gospodarczy, kultury, rodziny, wartości), kult jednostki, lądowanie na Księżycu, mała ojczyzna, manipulacja polityczna, marksizm, mur berliński, nazizm, NKWD, odwilż, Okrągły Stół, opozycja polityczna, pierestrojka, podziemie solidarnościowe, Pokojowa Nagroda Nobla, pokolenie (Kolumbów, Współczesności, Nowej Fali, '76, bruLionu, '89), polskie miesiące (Październik '56, Marzec '68, Grudzień '70, Czerwiec '76, Sierpień '80, Czerwiec '89), propaganda, przełom październikowy, przeżycie pokoleniowe, socjalizm, Solidarność, sowietyzacja, stalinizm, stan wojenny, subkultury młodzieżowe (punk itd.), totalitaryzm, wyścig zbrojeń, zagłada Żydów (Holocaust), Zmotoryzowane Oddziały Milicji Obywatelskiej (ZOMO), żelazna kurtyna • filozofia, myśl społeczno-polityczna: absurd (filozofia absurdu), behawioryzm, człowiek zbuntowany, egzystencjalizm, fenomenologia, filozofia chrześcijańska, pozytywizm logiczny, strukturalizm • sztuka i kultura: asamblaż, abstrakcyjny ekspresjonizm, adaptacja filmowa, antyestetyzm, autotematyzm, awangarda, deformacja, eklektyzm, ekspresjonizm abstrakcyjny, film (kino, X muza), folklor, fotografia, groteska, interdyscyplinarność, jazz, kabaret, kicz, kino moralnego niepokoju, klasycyzm, konceptualizm, konwencja artystyczna, kultura popularna (popkultura), neodadaizm, neorealizm (film), nowy realizm, nowa fala w kinie, op-art, plakat, polska szkoła filmowa, polska szkoła plakatu, popkultura, popular art (pop-art), postmodernizm, ready made (przedmiot gotowy), rock, serial telewizyjny, słuchowisko, socrealizm (realizm socjalistyczny), surrealizm (nadrealizm), synkretyzm, turpizm • czasopisma kulturalne: „bruLion”, „Dialog”, „Kultura” (paryska), „Kultura” (warszawska), „Twórczość”, „Tygodnik Powszechny”, „Współczesność”, „Zapis”, „Życie Literackie” • teatry i kabarety: Kabaret Starszych Panów, Piwnica pod Baranami, Pod Egidą, Studencki Teatr Satyryków (STS), Teatr 8 Dnia, Teatr Telewizji • media: fotografia, fotoreportaż, płyta analogowa (longplay), radio, mass media • ośrodki kultury: Kraków, Londyn, Łódź, Monachium (Radio Wolna Europa), Nowy Jork, Paryż (Instytut Literacki), Warszawa • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): agitka, aluzja literacka, antybohater, antydział, antypoezja, antypowieść (nowa powieść), antyutopia, autotematyzm, awangarda, cenzura, dramat dokumentalny, drugi obieg wydawniczy, dziennik, fantastyka, folklor, groteska, ironia, język ezopowy, kryzys rodziny, liryka maski, liryka roli, literatura faktu, mały realizm, manipulacja językowa, monolog wewnętrzny, Nagroda Bookera, literacka Nagroda Nobla, neoklasycyzm, Nowa Fala, nowomowa, nowy realizm, nurt wiejski w literaturze, piosenka, poezja lingwistyczna, powieść (autobiograficzna, autotematyczna, fantastycznonaukowa, fantastyka, polityczna, postmodernistyczna, produkcyjna, psychologiczna), realizm, reportaż, satyra, science fiction (fantastyka naukowa), tradycja, tradycja klasyczna, turpizm, utopia, wiersz biały, wiersz wolny, wywiad, wywiad rzeka • kształcenie językowe: komunikacja, komunikacja internetowa, moda językowa, netykieta, styl wypowiedzi, wypowiedź internetowa • tworzenie wypowiedzi: nowomowa 		

LITERATURA PO 1989 R.		
O epoce (kontekst historyczno- -społeczny, kontekst filozoficzny, kontekst artystyczny)	– momenty przełomowe w działaniach najnowszych – III RP	Propozycje autorskie – sztuki plastyczne: Banksy <i>Podążaj za marzeniami</i> – <i>anulowane</i> – architektura: Muzeum Guggenheima w Bilbao
Teksty z epoki	– miejsce Boga i wiary we współczesnym świecie – eklektyzm gatunkowy w literaturze – intertekstualność	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP – Wisława Szymborska <i>Fotografia z 11 września</i> <i>Schylek wieku</i> – Czesław Miłosz <i>To</i> <i>Dziewięćdziesięcioletni poeta</i> <i>podpisuje swoje książki</i> – Jarosław Marek Rymkiewicz <i>Ogród w Milanówku</i> <i>Do widzenia gawrony</i> – Marcin Świetlicki <i>Baczność!</i> <i>Oblężenie</i> – Jan Polkowski <i>Rzeka, Pragnienie</i> – Wojciech Wencel <i>Pani Cogito, De profundis</i> – Ryszard Kapuściński <i>Podróże z</i> <i>Herodotem</i> (fragmenty) – Marek Nowakowski <i>Góra „Edek”</i> – Jacek Dukaj <i>Katedra</i> – Antoni Libera <i>Madame</i> – Andrzej Stasiuk <i>Miejsce</i> – Olga Tokarczuk <i>Profesor Andrews</i> <i>w Warszawie</i> ZR – Janusz Głowacki <i>Antygona w</i> <i>Nowym Jorku</i> – Sławomir Mrożek <i>Hamlet</i> Propozycje autorskie – <i>The Social Network</i> , reż. David Fincher – <i>Dr House</i> , twórca serialu David Shore – <i>H.</i> , reż. Jan Klata
Kształcenie językowe	ZP – zamierzony błąd ortograficzny w tekście artystycznym ZR – tabu językowe – język jako narzędzie wartościowania w tekstach literackich	

Tworzenie wypowiedzi z elementami retoryki	ZP – protokół, zażalenie, opinia ZR – esej – felieton	
Ćwiczenie umiejętności	– interpretacja tekstu – krytyczne czytanie tekstu – kompetencje językowe i komunikacyjne	
TERMINY I POJĘCIA <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: alterglobaliści, amerykańizacja, demokracja, demokratyzacja społeczeństw, ekologia, globalizacja, globalna wioska, internet, konsumpcjonizm, mcdonaldyzacja, NATO, pokolenie JP II, postęp technologiczny, rozwój ekonomiczny, Sprawiedliwi wśród Narodów Świata, Unia Europejska, wielokulturowość • filozofia, myśl społeczno-polityczna: dekonstrukcjonizm, feminizm, gender studies, postkolonializm, postmodernizm • sztuka i kultura: instalacja, interdyscyplinarność, intertekstualność, gra komputerowa, graffiti, hiperrealizm, hipertekst, kicz, komputerowe efekty specjalne, kultura popularna (popkultura), mem, performance, postmodernizm, reality show, recykling, reklama, street art (sztuka ulicy), sztuka internetu, sztuka mediów, sztuka ziemi, teatr nowych brutalistów, teatr tańca, wideo-art • media: internet, komputer, media społecznościowe, MP3, MP4, smartfon, smart TV, telefon komórkowy, video on demand • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): intertekstualność, Nagroda Bookera, Nagroda Kościelskich, Nagroda Literacka Nike, poezja multimedialna, postmodernizm, powieść (hipertekstowa, postmodernistyczna), recykling, wiersz wolny • kształcenie językowe: błąd ortograficzny, poprawność językowa, zamierzony błąd ortograficzny • tworzenie wypowiedzi: esej, felieton, opinia, protokół, zażalenie 		

IV. Procedury osiągnięcia celów kształcenia

Procedury, czyli metody, techniki i formy pracy, to systematycznie stosowane przez nauczyciela sposoby postępowania, które prowadzą do zamierzonego celu. Przy wyborze metod trzeba uwzględnić podstawowe zasady dydaktyczne oraz strategie nauczania i uczenia się, a także reguły odnoszące się do nauczania danego przedmiotu. Efektywne nauczanie przedmiotu *język polski* jest szczególnie trudne z uwagi na bardzo wysokie wymagania programowe i ograniczoną liczbę godzin na ich realizację.

W programie *Ponad słowami* zaproponowano różnorodne metody i formy pracy dydaktycznej. Wybór uwarunkowany jest różnymi czynnikami, m.in.:

- celami dydaktycznymi zajęć,
- treściami kształcenia,
- zainteresowaniami uczniów i ich możliwościami percepcyjnymi,

- środkami dydaktycznymi dostępnymi na konkretnej lekcji.

Planowanie powinno więc zacząć się od uświadomienia sobie celów, które mają być osiągnięte, i rozpoznania materiału nauczania. Aby nauczanie było przede wszystkim przystępne i efektywne nauczyciel powinien respektować podstawowe zasady dydaktyczne, czyli łączyć treści teoretyczne z działaniami praktycznymi, przestrzegać systematyczności, dążyć do utrwalenia wiedzy uczniów, wdrażać świadome i aktywne uczestnictwo młodych ludzi w procesie nauczania i uczenia się.

Stosując podstawowe strategie dydaktyczne nauczania i uczenia się: metodę asocjacyjną (czyli uczenie się przez przyswajanie), problemową (czyli uczenie się przez odkrywanie), operacyjną (czyli uczenie się przez działanie) i emocjonalną (czyli uczenie się przez przeżywanie), można na zajęciach osiągnąć – przy dużej dyscyplinie i systematyczności ze strony prowadzącego – dobre rezultaty.

Warto też pamiętać, że w tym przedmiocie nadrzędna powinna być zasada takiego przekazywania wiedzy, by zgodnie z podstawą programową analizowane i interpretowane były różnorodne teksty kultury. Dobranie zróżnicowanych tekstów kultury stwarza możliwość zastosowania wielu odmiennych metod nauczania, z których najbardziej przydatne będą następujące:

- 1) metody poszukujące – metoda heurystyczna, metoda problemowa (*za i przeciw*, projekt, mapa mentalna, portfolio), dyskusja (dyskusja panelowa, burza mózgów, metaplan);
- 2) metody wdrażające do praktycznego działania – prezentacje multimedialne, przekład intersemiotyczny (np. przygotowanie spektaklu teatralnego);
- 3) metody podające – wykład aktywizujący, praca z tekstem w podręczniku, opis, pogadanka;
- 4) metody oglądowe – drama, wycieczka przedmiotowa.

Zastosowanie tych metod pozwoli na:

- zainteresowanie uczniów życiem kulturalnym,
- usystematyzowanie wiedzy o historii literatury,
- wyrobienie nawyku uczestniczenia we współczesnym życiu kulturalnym,

- wdrożenie do korzystania z różnych źródeł informacji,
- wyrabianie własnego zdania na temat omawianego tekstu kultury,
- tolerancyjne przyjmowanie innych opinii o różnorodnych tekstach kultury.

Ad 1. Metody poszukujące

Metoda heurystyczna umożliwia takie kierowanie myśleniem i działaniem uczniów, by dzięki pytaniom zadawanym przez prowadzącego zajęcia – krok po kroku – doszli do samodzielnej interpretacji tekstu kultury. Sprawdza się w tekstach literackich o skomplikowanej warstwie ideowej lub formie genologicznej.

Metoda problemowa pozwala, by uczniowie (samodzielnie lub w grupach) zbadali zagadnienie, wykorzystując różne źródła informacji. Na lekcjach języka polskiego większość problemów ma charakter otwarty (np. jakie mogą być paraboliczne odczytania *Dżumy* Camusa?). Rzadziej pojawiają się formy zamknięte (np. dzięki jakim cechom gatunkowym bajka stała się ulubionym gatunkiem pisarzy oświecenia?). Stawianie problemów uatrakcyjnia zajęcia i sprzyja aktywizacji uczniów.

Na zajęciach dobrze sprawdza się **metoda za i przeciw**. Nie tylko przygotowuje do dyskusji, lecz także umożliwia skonfrontowanie własnego stanowiska z innym. Skłania do analizy trudnych kwestii (np. jak myślisz, czy dla osiągnięcia celu przez Konrada Wallenroda warto było poświęcić spokój sumienia?), uczy kultury rozmowy, negocjacji i poszanowania cudzych poglądów. Stosowanie tej metody zachęca do odważnego formułowania własnych sądów i dobrze służy realizacji celów z zakresu retoryki.

Warto jak najczęściej wykorzystywać **metodę projektu**. Uczeń (lub grupa uczniów) poza systematycznym kursem na lekcjach może realizować wybrany i uzgodniony z nauczycielem projekt. Metoda ta uczy samodzielności, planowania pracy, przedsiębiorczości, kreatywności, współpracy w grupie, gromadzenia materiałów z różnych źródeł, projektowania sposobu prezentacji i sprawdzania, czy wybrane zagadnienie i sposób jego przedstawienia znalazły zainteresowanie wśród odbiorców. Szczególnie praca w małych grupach stymuluje uczniów, obliuguje do syntetyzowania wiedzy, a tym samym uczy uczenia się. Świetnym sposobem realizacji wielu celów podstawy programowej jest **metoda WebQuest**.

Aktywizowaniu uczniów służy **mapa myśli**. Zarówno syntezywanie wiedzy na podstawie map zamieszczonych w podręczniku, jak i sporządzanie mapy mentalnej jest

dobrym środkiem planowania własnej wypowiedzi (np. jak w renesansie nawiązywano do starożytności?).

Metoda **portfolio** kształci umiejętności wyszukiwania i segregowania informacji na wybrany temat, a także uczy terminowości, systematyczności oraz planowania ze względu na wyznaczony czas opracowania zagadnienia. Nauczyciel zaś zyskuje sposobność do lepszego poznania ucznia, gdyż zawartość jego portfolio świadczy o kręgu zainteresowań, o skali poszukiwań, o samodzielności, pomysłowości i wnikliwości. Metoda ta może być dobrym sposobem opracowania obszernej lektury (np. *Potopu*).

W trakcie zajęć doskonale sprawdzają się wszelkie formy **dyskusji** (dyskusja panelowa, burza mózgów, metaplan). Nie tylko odgrywają ważną rolę w rozwijaniu sprawności językowej i komunikacyjnej uczniów, lecz także przygotowują do aktywnego udziału w dyskusji publicznej (tak niezbędnej we współczesnym świecie). **Debata** dotycząca wybranego zagadnienia (np. jakie mocne i słabe strony natury człowieka prezentowali bohaterowie romantyczni?) może być prowadzona przez ucznia, a nauczyciel będzie jednym z jej uczestników, przy czym wyznaczona osoba powinna dbać o kulturę rozmowy. Debatę klasową można poprzedzić odtworzeniem fragmentu nagrania dyskusji telewizyjnej na temat zagadnień z dziedziny kultury. Szczególnie cenne byłoby przygotowanie dwóch wersji na zasadzie wzorca i antywzorca.

Mimo czasochłonności bardzo dobre efekty na lekcjach języka polskiego przynosi **dyskusja wielokrotna**. Intensywne analizowanie zagadnienia w sześciuosobowych grupach przez sześć minut, a potem spotkanie na wspólnej sesji prezentującej wszystkie pomysły uczy dobrej organizacji. Metodę tę można wykorzystać, analizując np. na podstawie *Dżumy* Camusa, w jaki sposób w ludziach i świecie ujawnia się zło.

Burza mózgów (giełda pomysłów), czyli metoda zbiorowego rozwiązywania problemów bardzo dobrze rozwija wyobraźnię (np. jak można interpretować obraz Paryża w *Lalce*?). Składa się z dwóch etapów: zapisania na tablicy wszystkich – nawet najbardziej zaskakujących – pomysłów, a następnie ich selekcji i oceny pod kątem najlepszego rozwiązania. Przeprowadzanie burzy mózgów przebiega w sposób spontaniczny, co może być czynnikiem pobudzającym do aktywności nawet uczniów niechętnie zabierających głos. Dlatego ważne jest rygorystyczne przestrzeganie kultury wypowiedzi.

Metaplan pozwala na postawienie diagnozy sytuacji i znalezienie rozwiązania problemu. Stosując graficzny sposób zapisu kolejnych etapów analizy danego

zagadnienia, uczniowie odpowiadają na umieszczone w tabeli pytania: *Jak jest?, Jak być powinno?, Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?* Następnie w ostatniej rubryce zapisują wnioski: *Co należy zrobić, aby było tak, jak powinno być?* Metoda ta uczy analizowania i oceniania różnych kwestii oraz wyrażania własnego zdania. Ułatwia też dochodzenie do konkluzji (np. na temat obrazu społeczeństwa polskiego w *Weselu*).

Ad 2. Metody wdrażające do praktycznego działania

Zadania praktyczne mogą dotyczyć pisania recenzji, np. filmu, spektaklu teatralnego, pokazu multimedialnego (np. na temat sztuki w epoce romantyzmu, happeningu inspirowanego twórczością satyryczną Ignacego Krasickiego). Dzieła uznanych twórców, do których nawiążą uczniowie, mogą być inspiracją do zorganizowania szkolnej wystawy prac (np. *Sleeveface*).

W ramach **przekładu intersemiotycznego** do tekstów literackich omawianych na lekcjach języka polskiego można wykonać ilustracje, nakręcić krótki film oddający na przykład nastrój i klimat wiersza, dobrać odpowiednie tło muzyczne, dzieła malarskie, zdjęcia (np. *Fotografia inspirowana książką*).

Ad 3. Metody podające

Metodę **wykładu aktywizującego** warto ograniczyć do niezbędnego minimum. Można ją wykorzystać głównie w prezentowaniu tła społeczno-historycznego epoki, bo uczniom często trudno jest wejść w świat przedstawiony lektur odległych czasowo od współczesności. Ważną formą pracy na lekcji może być notowanie wykładu w różnych formach i porównywanie efektów. **Praca z tekstem** w podręczniku powinna dotyczyć tekstów literackich, publicystycznych, popularnonaukowych. Samodzielne wykonanie zadań ma wdrożyć ucznia do samokształcenia. Praca z tekstem może być wsparta technikami audiowizualnymi, np. obejrzeniem w internecie (na kanale YouTube) materiału edukacyjnego. Warto też polecić uczniom hipertekstowe wydania utworów, (np. na portalu www.wolnelektury.pl).

Ad 4. Metody oglądowe

Drama i techniki dramowe poprzez działanie i zabawę umożliwiają wykorzystanie spontaniczności oraz pomysłowości uczniów. Drama rozwija wyobraźnię, zdolności artystyczne, pomaga zrozumieć lekturę (np. motywację bohatera utworu). Może też być

wykorzystana do aktualizacji dawnych utworów (np. wiersza *Laura i Filon* jako zapisu uczuć współczesnych nastolatków).

Tradycyjnie rozumiana **wycieczka** może być zastąpiona działaniami, w wyniku których młodzież świadomie i samodzielnie wybierze obiekt, przygotuje pole do aktywnego odbioru (np. wcześniej zobaczy film na dany temat, przeczyta recenzję, pozna biografię artysty). W dobie intensywnego rozwoju rzeczywistości wirtualnej nie sposób nie wykorzystać na lekcjach języka polskiego wirtualnych muzeów (np. Muzeum Powstania Warszawskiego czy Muzeum Pałacu w Wilanowie).

Celem wszystkich strategii jest dążenie do tego, by wiedza była funkcjonalna – pogłębiała i wzbogacała odbiór tekstów kultury, poszerzała słownictwo – czyli przyczyniała się do rozwoju ucznia.

W celu zainteresowania uczniów literaturą dawną nauczyciel powinien sięgnąć po **nowatorskie rozwiązania** polegające na omawianiu utworów literatury dawnej za pomocą narzędzi charakterystycznych dla współczesnego świata.

Do takich metod i technik należą:

- teoria **monomitu** stworzona przez Josepha Campbella na podstawie koncepcji archetypów Carla Gustava Junga; zdefiniował on podstawowy mit w różnych kulturach jako podróż bohatera, tworząc wzór, który w historii ludzkości powtarza się niezliczoną ilość razy; monomit wykorzystują pisarze i scenarzyści, twórcy gier, a nawet teoretycy marketingu, w szkole jest przydatny do analizy konstrukcji biografii bohaterów literackich;
- **porozumienie bez przemocy**, czyli sposób porozumiewania się opracowany przez Marshalla Rosenberga, polegający na skupieniu uwagi na określonych aspektach komunikatu, czyli na uczuciach i potrzebach nadawcy i odbiorcy, oparty na specyficznych formach posługiwania się językiem; jest przydatny w dyskusji na temat kontrowersyjnych zachowań bohaterów literackich;
- **storytelling**, czyli sztuka świadomego oddziaływania na emocje i wyobraźnię słuchaczy za pomocą opowieści opartych na historiach bohaterów literackich;
- zastosowanie technik charakterystycznych dla **sztuki filmowej** (ostre cięcia, mikrozwroty, pisanie kamerą, transmedialność narracji, sugestywne sceny, twisty) do omawiania utworów literackich.

W przypadku pracy z **uczniem zdolnym** nauczyciel w procesie edukacyjnym powinien podejmować wybrane działania:

- stosować zróżnicowane metody dydaktyczne, a szczególnie metodę projektu;
- wprowadzić treningi twórczości, tworzenie tematycznej strony internetowej, pisanie blogów;
- stosować metody przekładu intersemiotycznego;
- wykorzystywać metody eksponujące, zarówno ekspresyjne (inscenizacja, drama), jak i impresyjne (udział w wystawach, spotkaniach z twórcami);
- zapoznawać uczniów z technikami szybkiego uczenia się,
- organizować dodatkowe zajęcia zgodnie z zainteresowaniami uczniów,

W przypadku zdiagnozowania (za pomocą wywiadu, obserwacji, analizy wytworów) **trudności w czytaniu i pisaniu** oraz innych trudności w różnych sytuacjach edukacyjnych, takich jak wystąpienia publiczne, nauczyciel powinien skierować ucznia na badania psychologiczno-pedagogiczne, uwzględnić w pracy zalecenia zawarte w opinii oraz dostosowania określone w komunikatach Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

W bieżącej pracy nauczyciel może stosować wsparcie, czyli zachęcać, aby uczniowie:

- sporządzali krótkie notatki, pisali uwagi i komentarze;
- w analizowanym tekście podkreślali słowa kluczowe, rysowali linie, pętle łączące słowa, zdania, akapity lub wydzielające całościowe treści;
- robili zaznaczenia różnymi kolorami;
- notowali za pomocą schematów graficznych, np. map myśli, które ułatwiają uwzględnianie relacji między informacjami;
- w trakcie analizy tekstów literackich wykorzystywali audio-booki, aby mogli jednocześnie słuchać i czytać tekst.

V. Zakładane osiągnięcia ucznia

W programie zakładane osiągnięcia uczniów są tożsame z wymaganiami szczegółowymi opisanymi w podstawie programowej. Dzięki precyzyjnym zapisom nauczyciele mogą określić efekty, jakie mają uzyskać w poszczególnych fazach realizacji programu.

Osiągnięcia określone w podstawie programowej podzielono na zakresy (podstawowy i rozszerzony) oraz działy i grupy:

1. Kształcenie literackie i kulturowe
 - a) czytanie utworów literackich
 - b) odbiór tekstów kultury
2. Kształcenie językowe
 - a) gramatyka języka polskiego
 - b) zróżnicowanie języka
 - c) komunikacja językowa i kultura języka
 - d) ortografia i interpunkcja
3. Tworzenie wypowiedzi
 - a) elementy retoryki
 - b) mówienie i pisanie
4. Samokształcenie

Zakres podstawowy

1. Kształcenie literackie i kulturowe.

a) Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu; wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;
- rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

- rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;
- wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;
- rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz ich związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje je refleksji;
- rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywość motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, *Dziadów cz. II* oraz *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, *Zemsty* Aleksandra Fredry, *Balladyny* Juliusza Słowackiego;
- porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

b) Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

- rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;
- określa wpływ starożytnego teatru greckiego na rozwój sztuki teatralnej; rozumie pojęcie katharsis i charakteryzuje jego rolę w kształtowaniu odbioru dzieła;
- charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;
- odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.

2. Kształcenie językowe.

a) Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;
- rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;
- rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;
- rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi.

b) Zróżnicowanie języka polskiego. Uczeń:

- rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;
- rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;
- rozpoznaje i ocenia modę językową we współczesnym języku;
- określa rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania w polszczyźnie różnych epok; odnosi wskazane zjawiska do współczesnej polszczyzny;
- zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;
- rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;

– rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

c) Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

– rozumie pojęcie znaku językowego oraz języka jako systemu znaków; rozróżnia typy znaków i określa ich funkcje w tekście;

– zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt);

– rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);

– rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, anakoluty, elipsy, paradoksy); dba o jasność i precyzję komunikatu;

– posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;

– odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego; określa funkcje innowacji językowej w tekście;

– stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria, np. prawda – fałsz, poprawność – niepoprawność;

– rozróżnia pojęcia manipulacji, dezinformacji, postprawdy, stereotypu, bańki informacyjnej, wiralności; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje;

– stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji;

– charakteryzuje zmiany w komunikacji językowej związane z rozwojem jej form (np. komunikacji internetowej).

d) Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

– stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły *-bym*, *-byś*, *-by* z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń *-ji*, *-ii*, *-i*; zapisu przedrostków *roz-*, *bez-*, *wes-*, *wz-*, *ws-*; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (*q*, *ę*) oraz połączeń *om*, *on*, *em*, *en*; pisowni skrótów i skrótowców;

– wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;

– rozumie stylistyczną funkcję zamierzonego błędu ortograficznego w tekście artystycznym.

3. Tworzenie wypowiedzi.

a) Elementy retoryki. Uczeń:

- formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej;
- rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);
- wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;
- rozróżnia typy argumentów, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty ad personam);
- rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych, i stosuje je we własnych tekstach;
- odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;
- rozróżnia pragmatyczny i etyczny wymiar obietnic składanych w tekstach reklamy;
- rozpoznaje elementy erystyki w dyskusji oraz ocenia je pod względem etycznym;
- rozumie zjawisko nowomowy; określa jego cechy i funkcje w tekście.

b) Mówienie i pisanie. Uczeń:

- zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- reaguje na przejawy agresji językowej, np. zadając pytania, prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska, wykazując sprzeczność wypowiedzi;
- zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- tworzy formy użytkowe: protokół, opinię, zażalenie; stosuje zwroty adresatywne, etykietę językową;
- tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;
- odróżnia streszczenie od parafrazy; funkcjonalnie stosuje je w zależności od celu wypowiedzi;

- tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym;
- stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych;
- w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;
- wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

4. Samokształcenie.

Uczeń:

- rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
- porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
- korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;
- sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych;
- dokonuje krytycznej selekcji źródeł;
- wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
- wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji;
- posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;
- wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
- gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;
- korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej, oraz krytycznie ocenia ich zawartość;
- wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć;

– zna pojęcie hipertekstu; rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe; określa ich funkcje w komunikacji, umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji.

Zakres rozszerzony

1. Kształcenie literackie i kulturowe.

a) Czytanie utworów literackich. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto

- odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;
- rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;
- rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje;
- rozróżnia grupę literacką i pokolenie literackie; rozpoznaje założenia programowe w utworach literackich różnych epok;
- rozpoznaje mitologizację i demitologizację w utworach literackich, rozumie ich uniwersalny charakter oraz rolę w interpretacji;
- rozpoznaje w utworach literackich konwencje: baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną, postmodernistyczną;
- określa przemiany konwencji i ich przenikanie się w utworach literackich; rozpoznaje odmiany synkretyzmu (rodzajowego, gatunkowego) oraz interpretuje jego znaczenie;
- rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego: aliterację, paronomazję, kontaminację, metonimię, synekdochę, synestezję, odmiany inwersji, gradację; określa ich funkcje;
- rozumie pojęcie archetypu, rozpoznaje archetypy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- rozumie pojęcie parafrazy, parodii i trawestacji, wskazuje ich wzorce tekstowe; wykorzystuje te pojęcia w interpretacji utworu literackiego;
- porównuje różnorodne propozycje odczytania tego samego utworu literackiego;
- rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;
- rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

b) Odbiór tekstów kultury. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto

- analizuje strukturę eseju: odczytuje zawarte w nim sensory, sposób prowadzenia wywodu, charakterystyczne cechy stylu;
- wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki;
- rozpoznaje nawiązania do tradycji biblijnej i antycznej w kulturze współczesnej;
- porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;
- rozpoznaje i charakteryzuje główne style w architekturze i sztuce;
- odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;
- zna pojęcie syntezy sztuk, rozpoznaje jej cechy i ewolucję od romantyzmu do współczesności.

2. Kształcenie językowe.

a) Gramatyka języka polskiego. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- rozumie proces kształtowania się systemu gramatycznego i potrafi wskazać jego elementy we fleksji, fonetyce i składni.

b) Zróżnicowanie języka polskiego. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- rozumie i wyjaśnia różnicę między etymologicznym a realnym znaczeniem wyrazu;
- rozpoznaje prozodyczne elementy stylu: akcent, intonacja, dynamika, rytmizacja i określa ich funkcje w tekście;
- rozumie pojęcie socjolektu; rozpoznaje i określa jego funkcje komunikacyjne;
- rozumie, co to jest tabu językowe; rozpoznaje jego obecność w wypowiedziach;
- określa właściwości języka jako nośnika i przekaźnika treści kulturowych;
- rozpoznaje i charakteryzuje styl indywidualny (dzieła literackiego, autora) oraz styl typowy (gatunku literackiego, prądu literackiego, epoki) i wykorzystuje tę wiedzę w interpretacji utworu literackiego;
- określa rolę języka jako narzędzia wartościowania w tekstach literackich;
- określa cechy stylu wypowiedzi internetowych oraz wartościuje wypowiedzi tworzone przez internautów.

c) Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- określa intencję wypowiedzi jako aktu o dwóch znaczeniach: dosłownym i implikowanym (presupozycja);
- rozpoznaje i określa funkcje tekstu (fatyczną, magiczną);
- określa funkcje języka: poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (dostosowanie języka do sytuacji komunikacyjnej) oraz społeczną (budowanie wspólnoty regionalnej, środowiskowej, narodowej);
- określa rolę języka w budowaniu obrazu świata.

d) Ortografia i interpunkcja. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- stosuje podstawowe zasady pisowni polskiej (fonetyczną, morfologiczną, historyczną i konwencjonalną) w zachowaniu poprawności zapisu wypowiedzi.

3. Tworzenie wypowiedzi.

a) Elementy retoryki. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- odróżnia elementy stałe i fakultatywne przemówień;
- stosuje różne typy dowodzenia w wypowiedzi (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy);
- rozpoznaje wywód o charakterze demagogicznym oraz metodę pytań podchwytliwych i sugerujących;
- rozumie pojęcie rubaszości i sarkazmu, wskazuje ich funkcje w tekście oraz przedstawia propozycję odczytania;
- rozróżnia ironię w zależności od celu: satyrycznego, parodystycznego, przejawu drwiny i sarkazmu.

b) Mówienie i pisanie. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

4. Samokształcenie.

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- sięga do literatury naukowej, aby pogłębiać swoją wiedzę przedmiotową;
- włącza się w życie kulturalne szkoły, regionu.

Na podstawie wymagań szczegółowych opisanych w podstawie programowej nauczyciel może dodatkowo precyzować przewidywane osiągnięcia uczniów w odniesieniu do poszczególnych aktywności. Na przykład na początku cyklu kształcenia zapoznaje uczniów z historycznoliterackim porządkiem i informuje o specyficznych wymaganiach w odniesieniu do **każdej epoki literackiej**, np. uczeń

- zna ramy czasowe danej epoki i ich uzasadnienie;
- charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;
- zna wybrane dzieła sztuk plastycznych, objaśnia je, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;
- zna treść wskazanych utworów literackich napisanych w danej epoce oraz sylwetki twórcze ich autorów;
- potrafi scharakteryzować problematykę lektur, konwencję literacką, cechy rodzajowe i gatunkowe;
- rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego oraz sposoby kreowania świata przedstawionego, w tym alegorie i symbole;
- wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów;
- rozpoznaje podstawowe motywy i toposy, zwłaszcza motywy biblijne i antyczne;
- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst macierzysty (związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi);
- w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów wcześniej poznanych w szkole;
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe;
- przedstawia propozycję interpretacji utworu w kontekście epoki i uniwersalną.

VI. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Program zawiera propozycje kryteriów oceny oraz metod sprawdzania osiągnięć ucznia pomagające w sposób rzetelny i zobiektywizowany ocenić jego wiedzę, umiejętności oraz aktywność na zajęciach.

Ocena ma realizować co najmniej jedną z funkcji: klasyfikacyjną, diagnostyczną, motywacyjną. Uczeń powinien mieć świadomość, że ocenia się nie jego osobę czy cechy charakteru, lecz stopień opanowania wymagań programowych oraz jakość wykonania zadania. Należy zawsze rozważyć, czy nauczyciel dysponuje wiedzą

o predyspozycjach umysłowych ucznia, żeby wyrokować o jego możliwościach, zaangażowaniu i zachowaniu.

Nauczyciel, by zindywidualizować ocenianie, powinien stosować **różne formy oceny** – oceny opisowe, punktowe lub procentowe. Trudność ewaluacji polega na tym, że nauczyciel powinien znaleźć rozsądny kompromis między tendencją do obiektywizacji oceniania (np. sprawdzanie wiedzy za pomocą testów) a indywidualizacją, tak ważną szczególnie w przedmiotach humanistycznych. Ocena pozwala stawiać diagnozy, określać poziom przyswojenia wiedzy oraz umiejętności wymienionych w podstawie programowej, wskazywać niedociągnięcia i braki oraz sposoby ich uzupełnienia. Pełni więc funkcję zarówno dydaktyczną, jak i wychowawczą. Powinna być zatem rzetelna oraz – przede wszystkim – jawna. Ma mobilizować uczniów do poszerzania już zdobytej wiedzy, a także do opanowywania nowych umiejętności.

W programie *Ponad słowami* zaleca się głównie **ocenianie kształtujące**, które ma tę zaletę, że wskazuje mocne i słabe strony uczniów. Każda aktywność ucznia powinna być skomentowana przez nauczyciela w formie ustnej lub pisemnej. Uczeń powinien otrzymać **informacje zwrotną**, które wiadomości i umiejętności opanował, na czym ma się skoncentrować w dalszej pracy oraz w jaki sposób może rozwinąć swoje kompetencje. Bardzo ważnym elementem oceniania kształtującego jest przejrzysta informacja o **kryteriach oceniania**, która pomoże także w samoocenie. Nauczyciel jest zobowiązany ustalić jasne kryteria oceniania, przekazać je uczniom i – w razie wątpliwości – przedstawić dodatkowe wyjaśnienia. Może podać stałe kryteria oceniania wypowiedzi pisemnych i ustnych obowiązujące bez względu na formę literacką, powinien też podać szczegółowe kryteria oceniania poszczególnych form wypowiedzi. Punktem odniesienia powinny być materiały opracowane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.

Ocenie mogą podlegać:

- prace klasowa w różnej formie (np. test, sprawdzian wiedzy, wypowiedź argumentacyjna);
- pisemne prace domowe;
- odpowiedzi ustne na lekcji (np. głos w dyskusji, prezentacja, wypowiedź na określony temat);
- praca samodzielna na lekcji (np. jednostkowa, grupowa);
- realizacja projektów.

Uczeń, z uwagi na wymagania stawiane przez współczesność, powinien być przygotowany do dłuższych, swobodnych i twórczych wypowiedzi ustnych. W ich ocenie można uwzględnić:

- pomysłowe, oryginalne opracowanie tematu;
- samodzielność opracowania zagadnienia;
- przejrzystość układu, kompozycję wypowiedzi;
- jasność i precyzję wyrażanych myśli;
- poprawność językową;
- bogactwo słownictwa;
- unikanie schematów i szablonów językowych;
- wystrzeganie się wyrazów i zwrotów modnych.

Przy ocenianiu semestralnych osiągnięć ucznia można wykorzystać poniższą charakterystykę.

Ocena niedostateczna (1)

Uczeń:

- nie zdobył podstawowych wiadomości określonych w podstawie programowej w zakresie wiedzy historycznoliterackiej;
- nie zna treści i problematyki lektur obowiązkowych;
- nie opanował podstawowych umiejętności redagowania wypowiedzi argumentacyjnych;
- nie ma elementarnej wiedzy o języku.

Ocena dopuszczająca (2)

Uczeń:

- ma fragmentaryczną wiedzę i podstawowe umiejętności określone w podstawie programowej;
- pobieżnie zna treść i problematykę lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej;
- rozpoznaje tylko podstawowe związki przyczynowo-skutkowe w zakresie wiedzy o kulturze;

- sytuuje w czasie i przestrzeni tylko najważniejsze wydarzenia literackie;
- odszukuje tylko najważniejsze informacje w tekście nieliterackim;
- objaśnia z pomocą nauczyciela znalezione informacje;
- posługuje się podstawowymi odmianami polszczyzny;
- dostrzega i koryguje niektóre typy błędów językowych;
- przedstawia przy pomocy nauczyciela wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- redaguje z pomocą nauczyciela teksty własne.

Ocena dostateczna (3)

Uczeń spełnia wymagania na niższą ocenę, a ponadto:

- ma częściową wiedzę i spełnia podstawowe umiejętności określone w podstawie programowej;
- zna treść i problematykę większości lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej;
- wskazuje podstawowe wydarzenia literackie;
- przyporządkowuje wcześniej poznany tekst kultury (na podstawie konwencji, stylu, obyczaju oraz obrazu kultury materialnej) do określonej epoki literackiej;
- dokonuje elementarnej analizy porównawczej utworów;
- wykorzystuje znalezione informacje i przeprowadza analizę źródeł informacji;
- posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- dostrzega różne typy błędów językowych;
- przedstawia wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- redaguje teksty własne;
- aktywnie słucha wykładu i potrafi go streścić;
- odróżnia fakty od opinii.

Ocena dobra (4)

Uczeń spełnia wymagania na niższą ocenę, a ponadto:

- ma podstawową wiedzę i umiejętności określone w podstawie programowej, posługuje się nimi w typowych sytuacjach;

- dobrze zna treść i problematykę lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej;
- samodzielnie dokonuje analizy i interpretacji wskazanego tekstu kultury w kontekście macierzystym;
- znajduje i porównuje informacje zawarte w różnych (nie tylko pisanych) źródłach;
- przeprowadza krytyczną analizę źródeł informacji;
- sprawnie posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;
- samodzielnie przedstawia wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- sprawnie redaguje teksty własne;
- aktywnie słucha wykładu, potrafi go streścić, w punktach zapisać najważniejsze tezy;
- odróżnia fakty od opinii, tworzy własne opinie.

Ocena bardzo dobra (5)

Uczeń spełnia wymagania na niższą ocenę, a ponadto:

- ma pełną wiedzę i opanował umiejętności określone w podstawie programowej, posługuje się nimi w różnych sytuacjach problemowych;
- szczegółowo zna treść i problematykę lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej;
- samodzielnie interpretuje tekst literacki w różnych kontekstach;
- hierarchizuje pod względem stopnia ważności wydarzenia literackie, uzasadnia swój wybór;
- przeprowadza rozmaite interpretacje tekstów kultury;
- samodzielnie ocenia wydarzenia kulturalne;
- samodzielnie przedstawia wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- sprawnie redaguje teksty własne i cudze;
- aktywnie słucha wykładu, potrafi wykonać notatki w różnorodny sposób;
- formułuje własne opinie i konfrontuje je z innymi poglądami;
- aktywnie wykorzystuje swoją wiedzę na lekcji.

Ocena celująca (6)

Uczeń spełnia wymagania na niższą ocenę, a ponadto:

- ma pełną wiedzę historycznoliteracką i posługuje się nią w różnych trudnych sytuacjach problemowych;
- szczegółowo zna treść i problematykę lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej;
- czyta ze zrozumieniem trudny tekst literacki i samodzielnie go interpretuje;
- bezbłędnie podaje (na podstawie konwencji, stylu, obyczaju oraz obrazu kultury materialnej) czas powstania nowego tekstu kultury oraz jego powiązania z kontekstami: historycznym, filozoficznym i artystycznym;
- zauważa rozmaite interpretacje tekstów kultury i je ocenia;
- zna dodatkową literaturę krytyczną dotyczącą sztuki i wydarzeń kulturalnych, stosuje tę wiedzę w różnych sytuacjach problemowych;
- bezbłędnie posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- potrafi swoją wiedzę zainteresować innych;
- aktywnie wykorzystuje swoją wiedzę na lekcji.

Aby uczynić ten rozwój pełniejszym, należy budować takie sytuacje dydaktyczne, które dostarczą uczniowi narzędzia do **samooceny**. Ocena nauczyciela powinna współgrać z samooceną ucznia. W związku z tym warto zachęcić młodego człowieka do postawienia sobie pytań:

- co jest moją mocną stroną?
- jakie mam słabe punkty?
- co zostało dobrze opanowane, jakie mam jeszcze braki?
- z czym mam trudności?
- jakie są przyczyny tych trudności?
- czy lepiej piszę, czy też wypowiadam się?
- czy mam własne zdanie na temat zjawisk w kulturze i potrafię je uzasadnić?
- czy potrafię planować swoją pracę w zakresie przygotowania do pracy klasowej, syntezy semestralnej, egzaminu maturalnego?

Kolejne istotne elementy to częstotliwość oceniania i proporcje między ocenami za prace pisemne i za bardziej rozbudowane wypowiedzi ustne. Ze względu na zredukowaną liczbę godzin języka polskiego nie powinno się wprowadzać zbyt wielu podsumowujących prac klasowych. W ciągu semestru wskazane byłoby ocenić kilka prac domowych każdego ucznia. Warto zwrócić uwagę na to, by część prac domowych dotyczyła uczestnictwa w bieżącym życiu kulturalnym.

Ocenianie może ułatwić grupowa realizacja projektu edukacyjnego. Zadania wyznaczone poszczególnym zespołom będą okazją do praktycznego zastosowania zdobytych wcześniej wiadomości i umiejętności, co pozwoli w miarę wszechstronnie ocenić efekty semestralnej czy całorocznej pracy.

VII. Materiały dydaktyczne

Realizacja programu wymaga obudowy dydaktycznej, której najważniejszym elementem będzie podręcznik składający się z siedmiu części, zgodnie z wytycznymi MEN.

Program *Ponad słowami* wyznacza kierunki i sposoby nauczania. Realizacją przedstawionej koncepcji jest seria podręczników pod tym samym tytułem, które w harmonijny sposób łączą kształcenie literackie, kulturowe i językowe. Charakteryzują się przejrzystym, blokowym układem treści. W każdym rozdziale poświęconym danej epoce w dziejach literatury pojawia się siedem bloków pełniących określone funkcje, a ich regularna powtarzalność organizuje proces zdobywania oraz przyswajania wymaganej wiedzy i umiejętności, odpowiednio do możliwości poznawczych uczniów.

Blok 1. O EPOCE – najważniejsze informacje dotyczące nazwy, ram czasowych, tła historycznego, myśli filozoficznej oraz dokonań artystycznych danej epoki, uporządkowane w ramach kontekstów historycznego, społecznego, filozoficznego i kulturowego. Ta część podręcznika ma za zadanie pomóc uczniowi w kształceniu umiejętności wykorzystania kontekstów w interpretacji tekstów literackich.

Blok 2. TEKSTY Z EPOKI – na tę część składają się starannie dobrane utwory literackie lub ich reprezentatywne fragmenty ukazujące twórczość należącą do danego okresu historii literatury. Wybór tekstów podyktowany jest przede wszystkim wytycznymi

podstawy programowej, a także koniecznością przedstawienia spójnego, całościowego obrazu dokonań literackich omawianej epoki.

Blok 3. NAWIĄZANIA – blok ten obejmuje współczesne teksty literackie (w tym takie, po które uczniowie sami chętnie sięgają), dzieła sztuki oraz filmy, które podejmują problemy, tematy lub wątki obecne w tekstach z epoki. Celem tej części podręcznika jest pokazanie uczniowi powiązań intertekstualnych między literaturą dawną a współczesną oraz dialogowości kultury różnych epok, a także zapoznanie go z tekstami kultury innymi niż literackie.

Blok 4. KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE – dotyczy zagadnień językowych wskazanych w podstawie programowej (gramatycznych, ortograficznych, zróżnicowania języka oraz komunikacji i kultury języka), powiązanych zazwyczaj z omawianą epoką.

Blok 5. TWORZENIE WYPOWIEDZI Z ELEMENTAMI RETORYKI – w tej części znalazły się tematy, które kształcą umiejętność budowania dłuższych wypowiedzi ustnych i pisemnych w różnych formach gatunkowych (np. przemówienia, wypowiedzi argumentacyjnej, rozprawki interpretacyjnej, szkicu interpretacyjnego, szkicu krytycznego). Szczególny nacisk położony jest na rozwijanie kompetencji retorycznych ucznia.

Blok 6. ĆWICZENIE UMIEJĘTNOŚCI – w tej części zamieszczono zadania tematycznie odwołujące się do epoki, kształcące „krok po kroku” kluczowe umiejętności wskazane w podstawie programowej, takie jak interpretacja utworu literackiego, krytyczne czytanie tekstu, kompetencje językowe i komunikacyjne. W klasie pierwszej uczeń ma do dyspozycji większą liczbę wskazówek prowadzących go do wykonania poszczególnych zadań. W kolejnych klasach zakładane jest stopniowe ograniczenie poleceń pomocniczych na rzecz coraz większej samodzielności ucznia.

Blok 7. WIESZ, UMIESZ, ZDASZ – podsumowanie – zawiera mapę myśli systematyzującą najważniejsze zagadnienia z epoki, wykaz publikacji dotyczących problematyki poruszanej w rozdziale, zadania powtórzeniowe porządkujące wiedzę oraz zestawy zadań „Sprawdź się” do tekstów literackich i nieliterackich sprawdzające wiedzę i umiejętności pod kątem wymagań maturalnych.

Według opisanego wyżej schematu będą konsekwentnie przekazywane treści nauczania (wyszczególnione przez podstawę programową) w kolejnych częściach serii:

klasa 1

część 1 – starożytność, średniowiecze

część 2 – renesans, barok, oświecenie

klasa 2

część 1 – romantyzm

część 2 – pozytywizm

klasa 3

część 1 – Młoda Polska

część 2 – dwudziestolecie międzywojenne, wojna i okupacja

klasa 4

literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna

literatura po 1989 r.

Inne elementy serii *Ponad słowami* to:

- *Książka Nauczyciela* – zbiór materiałów niezbędnych do prowadzenia lekcji, m.in. szczegółowy plan pracy z odniesieniami do podstawy programowej, scenariusze lekcji z kartami pracy; materiały dostępne również na stronie dlauczyciela.pl.
- *Opracowanie lektur* – ciekawe materiały dla nauczyciela pomocne w omawianiu długich obowiązkowych utworów czytanych w całości. Znajdują się w nim m.in. testy dotyczące znajomości lektur, konspekty lekcji z kartami pracy, testy podsumowujące, przykładowe tematy wypracowań i atrakcyjne materiały multimedialne.
- *Aplikacja multimedialna* – materiały multimedialne przedstawiające treści przedmiotowe w sposób atrakcyjny dla ucznia, m.in. filmy, animacje, pokazy slajdów, wspierające rozumienie utworów literackich oraz kształcenie umiejętności językowych i komunikacyjnych.
- *Maturalne karty pracy z dziennikiem lektur* – zestawy zadań uporządkowane według poszczególnych rozdziałów i bloków w podręczniku, umożliwiające pracę z różnymi typami tekstów (popularnonaukowym, literackim, ikonicznym),

stanowiące wsparcie w kształceniu kluczowych umiejętności wymaganych na maturze: interpretacji utworu literackiego, krytycznego czytania tekstu, kompetencji językowych i komunikacyjnych. Do publikacji dołączono dziennik lektur – syntetyczne notatki do samodzielnego uzupełnienia dotyczące wszystkich lektur obowiązkowych z zakresu podstawowego i rozszerzonego.

Załącznik

Lektura obowiązkowa	
Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
STAROŻYTNOŚĆ	
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Biblia</i>, w tym fragmenty Księgi Rodzaju, Księgi Hioba, Księgi Koheleta, Pieśni nad Pieśniami, Księgi Psalmów, Apokalipsy wg św. Jana ● Jan Parandowski <i>Mitologia</i>, część I <i>Grecja</i> ● Homer <i>Iliada</i> (fragmenty), <i>Odyseja</i> (fragmenty) ● Sofokles <i>Antygona</i> ● Horacy – wybrane utwory 	<ul style="list-style-type: none"> ● Arystoteles <i>Poetyka</i> (fragmenty), <i>Retoryka</i> (fragmenty) ● Platon <i>Państwo</i> (fragmenty) ● Arystofanes <i>Chmury</i> ● Jan Parandowski <i>Mitologia</i>, część II <i>Rzym</i> ● Wergiliusz, <i>Eneida</i> (fragmenty)
ŚREDNIOWIECZE	
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Bogurodzica</i> ● <i>Lament świętokrzyski</i> (fragmenty) ● <i>Legenda o św. Aleksym</i> (fragmenty) ● <i>Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią</i> (fragmenty) ● <i>Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu</i> (fragmenty) ● <i>Pieśń o Rolandzie</i> (fragmenty) ● Gall Anonim <i>Kronika polska</i> (fragmenty) 	<ul style="list-style-type: none"> ● św. Augustyn <i>Wyznania</i> (fragmenty) ● św. Tomasz z Akwinu <i>Summa teologiczna</i> (fragmenty) ● François Villon <i>Wielki testament</i> (fragmenty)

<ul style="list-style-type: none"> • Dante Alighieri <i>Boska komedia</i> (fragmenty) 	
RENEZANS	
<ul style="list-style-type: none"> • Jan Kochanowski – wybrane pieśni, w tym: <i>Pieśń IX</i> ks. I, <i>Pieśń V</i> ks. II • Jan Kochanowski – wybrane psalmy, w tym <i>Psalm 13</i>, <i>Psalm 47</i> • Jan Kochanowski <i>Treny IX, X, XI, XIX</i> • Jan Kochanowski <i>Odprawa posłów greckich</i> • Piotr Skarga, <i>Kazania sejmowe</i> (fragmenty) 	<ul style="list-style-type: none"> • Jan Kochanowski <i>Treny</i> (jako cykl poetycki) • Piotr Skarga <i>Żywoty świętych</i> (fragmenty) • François Rabelais <i>Gargantua i Pantagruel</i> (fragmenty) • Michel de Montaigne <i>Próby</i> (fragmenty)
BAROK	
<ul style="list-style-type: none"> • Mikołaj Sęp Szarzyński – wybrane wiersze • Daniel Naborowski – wybrane wiersze • Jan Andrzej Morsztyn – wybrane wiersze • Jan Chryzostom Pasek <i>Pamiętniki</i> (fragmenty) • William Szekspir <i>Makbet</i> • William Szekspir <i>Romeo i Julia</i> • Molier <i>Skapiec</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • William Szekspir <i>Hamlet</i>
OŚWIECENIE	
<ul style="list-style-type: none"> • Ignacy Krasicki <i>Hymn do miłości ojczyzny</i> • Ignacy Krasicki – wybrane satyry • Franciszek Karpiński – wybór sielanek i liryki religijnej 	
ROMANTYZM	
<ul style="list-style-type: none"> • Adam Mickiewicz <i>Oda do młodości</i> • Adam Mickiewicz – wybrane ballady, w tym: <i>Romantyczność</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • wybrane utwory poetyckie z romantycznej literatury europejskiej,

<ul style="list-style-type: none"> ● Adam Mickiewicz – wybrane sonety z cyklu <i>Sonety krymskie</i> oraz inne wiersze ● Adam Mickiewicz <i>Konrad Wallenrod</i> ● Adam Mickiewicz <i>Dziady</i> cz. III ● Juliusz Słowacki <i>Kordian</i> ● Juliusz Słowacki – wybrane wiersze, w tym: <i>Grób Agamemnona</i> (fragmenty), <i>Testament mój</i> ● Zygmunt Krasiński <i>Nie-Boska komedia</i> ● Cyprian Kamil Norwid – wybrane wiersze 	<p>w tym: wybrane wiersze angielskich poetów jezior</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Juliusz Słowacki <i>Lilla Weneda</i> ● Cyprian Kamil Norwid <i>Bema pamięci żałobny rapsod, Fortepian Szopena</i> ● Cyprian Kamil Norwid <i>Czarne kwiaty</i> (fragmenty) ● Cyprian Kamil Norwid <i>Promethidion</i> (fragmenty)
POZYTYWIZM	
<ul style="list-style-type: none"> ● Bolesław Prus <i>Lalka</i> ● Bolesław Prus <i>Z legend dawnego Egiptu</i> ● Eliza Orzeszkowa <i>Gloria victis</i> ● Henryk Sienkiewicz <i>Potop</i> ● Adam Asnyk – wybrane wiersze ● Fiodor Dostojewski <i>Zbrodnia i kara</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● realistyczna lub naturalistyczna powieść europejska (Honoré de Balzac, <i>Ojciec Goriot</i> lub Charles Dickens, <i>Klub Pickwicka</i>, lub Mikołaj Gogol, <i>Martwe dusze</i>, lub Gustaw Flaubert, <i>Pani Bovary</i>)
MŁODA POLSKA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Jan Kasprówic – wybrane wiersze ● Kazimierz Przerwa-Tetmajer – wybrane wiersze ● Leopold Staff – wybrane wiersze ● Stanisław Wyspiański <i>Wesele</i> ● Władysław Stanisław Reymont <i>Chłopi</i>, tom I – <i>Jesień</i> ● Stefan Żeromski <i>Rozdziobią nas kruki, wrony...</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● Stanisław Wyspiański <i>Noc listopadowa</i>
DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE	
<ul style="list-style-type: none"> ● Stefan Żeromski <i>Przedwiośnie</i> ● Witold Gombrowicz, <i>Ferdydurke</i> (fragmenty) ● Bolesław Leśmian – wybrane wiersze 	<ul style="list-style-type: none"> ● Bruno Schulz – wybrane opowiadania z tomu <i>Sklepy cynamonowe</i> ● Stanisław Ignacy Witkiewicz <i>Szewcy</i> ● Franz Kafka <i>Proces</i> (fragmenty)

<ul style="list-style-type: none"> ● Julian Tuwim – wybrane wiersze ● Jan Lechoń – wybrane wiersze ● Maria Pawlikowska-Jasnorzewska – wybrane wiersze ● Kazimiera Iłakowiczówna – wybrane wiersze ● Julian Przyboś – wybrane wiersze ● Józef Czechowicz – wybrane wiersze 	<ul style="list-style-type: none"> ● Michaił Bułhakow <i>Mistrz i Małgorzata</i>
WOJNA I OKUPACJA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Krzysztof Kamil Baczyński – wybrane wiersze ● Tadeusz Gajcy – wybrane wiersze ● Tadeusz Borowski <i>Proszę państwa do gazu, Ludzie, którzy szli</i> ● Gustaw Herling-Grudziński <i>Inny świat</i> ● Hanna Krall <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> 	
LITERATURA LAT 1945–1989 KRAJOWA I EMIGRACYJNA LITERATURA PO 1989 R.	
<ul style="list-style-type: none"> ● Stanisław Baliński – wybrane wiersze z okresu emigracyjnego ● Kazimierz Wierzyński – wybrane wiersze z okresu emigracyjnego ● Czesław Miłosz – wybrane wiersze, w tym: z tomu <i>Ocalenie</i> ● Czesław Miłosz <i>Traktat moralny</i> (fragmenty), ● Tadeusz Różewicz – wybrane wiersze ● Miron Białoszewski – wybrane wiersze ● Jarosław Marek Rymkiewicz – wybrane wiersze ● Wisława Szymborska – wybrane wiersze 	<ul style="list-style-type: none"> ● Tadeusz Konwicki <i>Mała apokalipsa</i> ● Jorge Luis Borges – wybrane opowiadanie ● Janusz Głowacki <i>Antygona w Nowym Jorku</i> ● Sławomir Mrożek – wybrane opowiadania ● wybrane eseje następujących autorów: Jerzego Stempowskiego, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Zbigniewa Herberta, Zygmunta Kubiaka, Jarosława Marka Rymkiewicza (co najmniej po jednym utworze)

<ul style="list-style-type: none"> ● Zbigniew Herbert – wybrane wiersze, w tym: z tomów <i>Pan Cogito</i> oraz <i>Raport z obłązonego miasta</i> ● Halina Poświatowska – wybrane wiersze ● Stanisław Barańczak – wybrane wiersze ● Marcin Świetlicki – wybrane wiersze ● Jan Polkowski – wybrane wiersze ● Wojciech Wencel – wybrane wiersze ● Albert Camus <i>Dżuma</i> ● George Orwell <i>Rok 1984</i> ● Józef Mackiewicz <i>Droga donikąd</i> (fragmenty) ● Sławomir Mrożek <i>Tango</i> ● Marek Nowakowski <i>Raport o stanie wojennym</i> (wybrane opowiadanie); <i>Góra „Edek”</i> z tomu <i>Prawo prerii</i> ● Jacek Dukaj <i>Katedra</i> z tomu <i>W kraju niewiernych</i> ● Antoni Libera <i>Madame</i> ● Andrzej Stasiuk <i>Miejsce</i> z tomu <i>Opowieści galicyjskie</i> ● Olga Tokarczuk <i>Profesor Andrews w Warszawie</i> z tomu <i>Gra na wielu bębenkach</i> ● Ryszard Kapuściński <i>Podróże z Herodotem</i> (fragmenty) ● wybrane utwory okresu stanu wojennego ● powojenna piosenka literacka – wybrane utwory Ewy Demarczyk, Jacka Kaczmarskiego, Wojciecha Młynarskiego, Agnieszki Osieckiej 	<ul style="list-style-type: none"> ● wybrane teksty z aktualnych numerów miesięczników oraz kwartalników literackich i kulturalnych
--	--

oraz wybrane teksty Kabaretu Starszych Panów	
--	--

Lektura uzupełniająca wskazana w programie <i>Ponad słowami</i> W każdej klasie obowiązkowo dwie pozycje książkowe w całości lub we fragmentach:	
Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
STAROŻYTNOŚĆ	
<ul style="list-style-type: none"> ● Sofokles <i>Król Edyp</i> 	
ŚREDNIOWIECZE	
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Dzieje Tristana i Izoldy</i> (fragmenty) 	
RENEANS	
<ul style="list-style-type: none"> ● Giovanni Boccaccio <i>Sokół</i> ● Mikołaj Rej <i>Żywot człowieka poczciwego</i> (fragmenty) ● Miguel de Cervantes y Saavedra, <i>Przemysłny szlachcic Don Kichote z Manczy</i> (fragmenty) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Tomasz Morus <i>Utopia</i> (fragmenty)
BAROK	
<ul style="list-style-type: none"> ● Wacław Potocki <i>Transakcja wojny chocimskiej</i> (fragmenty z części I) 	
OŚWIECENIE	
<ul style="list-style-type: none"> ● Ignacy Krasicki <i>Monachomachia</i> (fragmenty) ● Stanisław Trembecki – wybrane utwory ● Jędrzej Kitowicz <i>Opis obyczajów za czasów panowania Augusta III</i> (fragmenty) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Wolter <i>Kandyd, czyli optymizm</i> ● Aldous Huxley <i>Nowy wschodni świat</i>

ROMANTYZM	
<ul style="list-style-type: none"> ● Adam Mickiewicz <i>Dziady</i> cz. IV ● Juliusz Słowacki <i>Beniowski</i> (fragmenty) ● Aleksander Fredro <i>Śluby panieńskie</i> ● Johann Wolfgang Goethe <i>Cierpienia młodego Wertera</i> (fragmenty) ● Johann Wolfgang Goethe <i>Faust</i> (fragmenty) ● George Byron <i>Giaur</i> (fragmenty) 	<ul style="list-style-type: none"> ● wybrane utwory epickie okresu romantyzmu: Edgar Allan Poe – wybrane opowiadanie
POZYTYWIZM	
<ul style="list-style-type: none"> ● Eliza Orzeszkowa <i>Nad Niemnem</i> ● Maria Konopnicka – wybrane wiersze 	
MŁODA POLSKA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Stefan Żeromski <i>Echa leśne</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● Władysław Stanisław Reymont <i>Chłopi</i>, tom II – <i>Zima</i> ● Gabriela Zapolska <i>Moralność pani Dulskiej</i>
DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE	
<ul style="list-style-type: none"> ● Zofia Nałkowska <i>Granica</i> 	
WOJNA I OKUPACJA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Kazimierz Moczarski <i>Rozmowy z katem</i> (fragmenty) ● Zofia Nałkowska <i>Przy torze kolejowym</i> z tomu <i>Medaliony</i> 	
LITERATURA LAT 1945–1989 KRAJOWA I EMIGRACYJNA	
LITERATURA PO 1989 R.	
<ul style="list-style-type: none"> ● Anna Świrszczyńska – wybrane wiersze ● Julia Hartwig – wybrane wiersze ● Stanisław Grochowiak – wybrane wiersze ● Edward Stachura – wybrane wiersze ● Jan Józef Szczepański <i>Święty</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● Bohumil Hrabal – wybrane opowiadania ● Wiesław Myśliwski <i>Widnokrąg</i> ● Julian Strykowski <i>Austeria</i> ● Umberto Eco <i>Imię róży</i>

<ul style="list-style-type: none"> ● Józef Czapski <i>Na nieludzkiej ziemi</i> (fragmenty) ● Leopold Tyrmand <i>Dziennik 1954</i> (fragmenty) ● Stanisław Lem <i>Wizja lokalna</i> ● Friedrich Dürrenmatt <i>Wizyta starszej pani</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● wybrane wiersze poetów polskich i obcych ● wybrana powieść polska i obca z XX lub XXI wieku ● wybrany dramat polski i obcy z XX lub XXI wieku
lub inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela	lub inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela

Wybrane dzieła filmowe:

Dekalog I, reż. Krzysztof Kieślowski

Siódma pieczęć, reż. Ingmar Bergman

Królowa Margot, reż. Patrice Chéreau

Dziewczyna z perłą, reż. Peter Webber

Amadeusz, reż. Miloš Forman

Nosferatu wampir, reż. Werner Herzog

Lawa. Opowieść o „Dziadach” Adama Mickiewicza, reż. Tadeusz Konwicki

Faraon, reż. Jerzy Kawalerowicz

Ziemia obiecana, reż. Andrzej Wajda

Nad Niemnem, reż. Zbigniew Kuźmiński

Sanatorium pod klepsydrą, reż. Wojciech Jerzy Has

Popiół i diament, reż. Andrzej Wajda

Pianista, reż. Roman Polański

The Social Network, reż. David Fincher

Dr House, twórca serialu David Shore

Wybrane dzieła teatralne:

Kordian, reż. Jan Englert

Dziady, reż. Konrad Swinarski

Noc listopadowa, reż. Andrzej Wajda

Moralność pani Dulskiej, reż. Tomasz Zygadło

Ferdydurke reż. Maciej Wojtyszko

Tango reż. Maciej Englert

H., reż. Jan Klata